

4/2019 TUDEBNÍ VĚDA

TUDEBNÍ VĚDA

MUSICOLOGY MUSIKWISSENSCHAFT

LVI — 4/2019

MUSICOLOGY
MUSIKWISSENSCHAFT

ISSN 0018 7003

9 700187 003009

HUDEBNÍ HISTORIE A ETNICKÁ PŘÍSLUŠNOST MEZI PRAHOU A INDIANOU: PAUL NETTL, ČECHY 18. STOLETÍ A NĚMECTVÍ

■ Martin Nedbal

Věnováno památce Bruna Nettla (1930–2020)

V roce 1947 vydal muzikolog Paul Nettl práci *The Story of Dance Music*, svou první knihu vzniklou po příchodu do Spojených států z nacistickým Německem okupovaného Československa.¹ Dvojice kritiků vzápětí ve svých recenzích obvinila Nettla z českého nacionalismu a šovinismu. V Maďarsku narozeného muzikologa Ottu Gombosiho (1902–1955), jenž se v roce 1939 usadil v USA, zvláště popudil Nettlův údajný „znepokojující přemrštěný důraz na všechno slovanské a zejména české.“² Německý muzikolog Hans Engel (1894–1970) pak zašel ještě dál, když poukázal na explicitní spojení mezi Nettlovou vědeckou prací a jeho údajnou etnickou příslušností. Zvláště kriticky se Engel vymezil vůči Nettlovým tvrzením, že menuety ve vícevětých kompozicích skladatelů osmnáctého století zařazovaných do takzvané Mannheimské školy měly svůj původ v českém hudebním folkloru, a že důrazná zahájení těchto menuetů (na přízvukně době, bez přítomnosti lehké doby) odpovídají „trochejské rytmicí českého jazyka, který nezná mluvnický člen.“³ Podle Engela taková tvrzení

1 Paul NETTL: *The Story of Dance Music*. New York: Philosophical Library, 1947.

2 Otto GOMBOSI: *The Story of Dance Music by Paul Nettl*. *The Musical Quarterly* 34 (říjen 1948), č. 4, s. 627. Ještě kritičtější byl Gombosi vůči Nettlově drobné poznámce o Smetanovi: „je přímo bezuzdně šovinistické,“ psal, „tvrdit, že Smetana je... univerzálnějším typem génia než Chopin, který k oslavě národních tužeb použil toliko klavír.“

3 NETTL, *The Story of Dance Music*, s. 207 (viz pozn. 1); Hans ENGEL: *Paul Nettl. The Story of Dance Music*. *Die Musikforschung* 2 (1949), č. 2–4, s. 270–271. Zájem střeoevropských muzikologů o Mannheimskou školu podnítily edice mannheimských symfonií pořizené v letech 1902–7 Hugem Riemannem v rámci nacionalisticky laděného souboru *Denkmäler der Tonkunst in Bayern*. Jak doložil Alexander Rehding, Riemann učinil z Jana Stamice „[německou] národní ikonu.“ Alexander REHDING: *Hugo Riemann and the Birth of Modern Musical Thought*. New York: Cambridge University Press, 2003, s. 138–149. Zatímco Engelovy námitky vůči Nettlovým názorům snad mohly pramenit z této riemannovské tradice, Nettl se zase mohl opírat o názory svého mentora, rakouského muzikologa Guida Adlera, jenž tvrdil, že klasicistní symfonie vznikla

pramení z „vlasteneckých či nacionalistických předpojatostí tohoto českého emigranta“ („patriotischen oder nationalistischen Einstellungen des tschechischen Emigranten“).⁴ Gombosiho a Engelovy argumenty mají jisté opodstatnění, protože Paul Nettle strávil větší část počátku své kariéry v Praze a po příchodu do USA napsal několik článků o české hudbě osmnáctého století. Podle etnomuzikologa Bruna Nettla, syna Paula Nettla, „se [otec] ve Spojených státech všemožně snažil o šíření povědomí o české hudbě a o její ocenění.“⁵

Engelova kritika ovšem Nettla přiměla k odpovědi, v níž se pokusil o definici své vlastní etnické příslušnosti. V první řadě se tu dotkl otázky češství: „Já nejsem a nikdy jsem nebyl Čech,“ aby vzápětí definoval své němečství: „[Jsem] Němec, [jakkoli ovšem] s oním rasovým dodatkem, o němž vědí všichni němečtí kolegové své.“⁶ Nettle se tu jednoznačně hlásí k německé identitě, zároveň však zmiňuje i svůj židovský původ a skutečnost, že až do porážky nacistického Německa ve druhé světové válce řada německých muzikologů, včetně Hanse Engela, autora kritického článku, na nějž Nettle reaguje, pokládala židovství za rasově neslučitelné s německou národnostní identitou.⁷ V závěrečné části své odpovědi posuzuje Nettle otázky identity z jiného úhlu. To, že on sám byl obětí „německé intelektuální historie v mezidobí let 1939–1945,“ tvrdí, mu nikdy nebránilo, ať už v Evropě či v Americe, v tom, aby se hlásil k německé kulturní obci a prokazoval průkopnickou službu německé kultuře. Nettle tak rozlišuje mezi dvěma rovinami němečství – rasovou, ve vztahu k níž se vzhledem ke svému židovskému původu cítí nejistý, a kulturní, ke které se bezvýhradně hlásí.

Nettlovy komplikované názory na češství a němečství věrně odrážejí složitost politických přístupů k otázkám identity na území dnešní České republiky v průběhu první poloviny dvacátého století. Bruno Nettle často označuje otcovy postoje k otázkám etnické příslušnosti za ambivalentní.⁸ V tomto článku vycházíme ze spisů Paula Nettla včetně autobiografických črt a konceptů před-

---

ve Vídni, nikoli v Mannheimu. Zatímco Riemann podle Rehdinga kladl důraz na Stamicův původ v Čechách, aby tím poukázal na jeho propojení se Svatou říší římskou národa německého, Nettle po Adlerově vzoru spatřoval ve Stamicově českém původu poukaz na mnohonárodnostní tradice Rakouského císařství. K rozporu mezi Riemannem a Adlerem viz REHDING: *Hugo Riemann and the Birth of Modern Musical Thought*, s. 141–144.

4 ENGEL 1949, s. 271 (viz pozn. 3).

5 BRUNO NETTL: *Becoming an Ethnomusicologist: A Miscellany of Influences*. Lanham, MD: Scarecrow Press, 2013, s. 11.

6 PAUL NETTL: *Erwiderung*. Die Musikforschung 3 (1950), č. 3–4, s. 297.

7 K Engelovu výraznému postavení v německé muzikologii během nacistické éry a jeho hlásání německé kulturní nadřazenosti po druhé světové válce viz PAMELA POTTER: *The Most German of Arts: Musicology and Society from the Weimar Republic to the End of Hitler's Reich*. New Haven: Yale University Press, 1998, zvl. s. 231 a s. 256.

8 Nejnověji se vyjádření o ambivalenci Paula Nettla objevuje in: BRUNO NETTL: *Paul Nettle, Bohemian Musicologist: Emigration and Virtual Return*. In: Waldemar ZACHARASIEWICZ – Manfred PRISCHING (eds.): *Return from Exile-Rückkehr aus dem Exil: Exiles, Returnees and Their Impact in the Humanities and Social Sciences in Austria and Central Europe*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2017, s. 193 a s. 199.

nášek z jeho písemné pozůstalosti na Indiana University a v archivu Českého rozhlasu v Praze, při zkoumání jeho názorů na českou a německou kulturu a ve snaze o jejich zařazení do současného kulturního a politického kontextu. Dokládám zde, že určité aspekty Nettlových národních a národnostních východisek procházely vývojem v závislosti na změnách politické situace ve střední Evropě mezi roky 1918 a 1945. Zároveň docházím k závěru, že Nettl v podstatě zůstával věrný svému zásadnímu stanovisku – odlišnému od Gombosiho a Engelových interpretací obsahu Nettlovy první americké knihy –, že totiž němčina a německá kultura jsou univerzálnější a tudíž i vyspělejší než všechny ostatní středoevropské jazyky a kultury, zejména slovanské.

Německá „identita“ v Čechách

Obtížnost definování a diskuse k otázkám etnické identity na území dnešní České republiky v průběhu devatenáctého a počátku dvacátého století se v poslední době stala tématem několika studií. Výzkum v oblasti teorie kultury prokázal, že identita je proměnný pojem, přičemž většina typů identity se vyznačuje roztržitostí a „posuny závislými na způsobech přístupu k jednotlivým tématům či jejich prezentace.“⁹ Zároveň pak má významný podíl na tom, proč je otázka identity Paula Nettla pro některé komentátory zavádějící, skutečnost, na niž upozorňuje Chad Bryant, totiž že v mnohojazyčné a multikulturní české společnosti daného období nebyla národní a národnostní identita statickou, inherentní kategorií, nýbrž otázkou volby z opozice mezi „identifikací“ a identitou.¹⁰ Sebeidentifikace jednotlivce jako Čecha nebo Němce (a čím dál častěji i jako Žida) žijícího na území Čech tak závisela z valné části na kulturních a politických praktikách, na nichž se daný jedinec z vlastní volby podílel. Proměnnost etnických sebeidentifikací v Čechách počátku dvacátého století je ve světle údajů z dvojice autobiografických esejů zřejmá i z rodinného záze-
mí Paula Nettla. Nettlova stručná publikovaná autobiografie vyšla v roce 1962 v jeho bibliografické monografii redigované Thomasem Atchersonem, jedním z jeho studentů na Indiana University, kde Nettl začal přednášet v roce 1946.¹¹ Mnohem obsáhlejší verze Nettlovy autobiografie je uchována v jeho písemné pozůstalosti na Indiana University. Moje edice této autobiografie je uvedena v dodatcích k tomuto článku; sepsána byla patrně v roce 1949, neboť tu Nettl uvádí, že už je ve Spojených státech bezmála deset let (emigroval na podzim roku 1939).

9 Chris BAKER (ed.): *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. Londýn: Sage, 2004, s. 94.

10 Chad BRYANT: *Prague in Black: Nazi Rule and Czech Nationalism*. Cambridge: Harvard University Press, 2007, s. 4.

11 Paul NETTL: *Aus Paul Nettls persönlichen Erinnerungen*. In: Thomas ATCHERSON (ed.): *Ein Musikwissenschaftler in zwei Welten*. Videň: Schönborn, 1962, s. 9–19.

Nettl se narodil v srdci takzvaných Sudet (Sudetenland), v severočeském městě Hohenelbe (dnes Vrchlabí) v podhůří Krkonoš. Nettleův otec Karl byl prominentní německy mluvící židovský vlastník vrchlabské papírny. V autobiografii z roku 1949 Nettle potvrzuje, že jeho matka byla Češka a za svobodna se jmenovala Becková. V autobiografické vzpomínce na mládí v Krkonoších z roku 1960 pak rovněž připomíná, že matka nepřestala mluvit německy s českým přízvukem.¹² Je ovšem nápadné, že v „oficiální“ verzi akademické autobiografie obsažené v Atchersonově knize z roku 1962 informaci o českém původu jeho matky nenajdeme. Ve svém úvodním eseji k Atchersonově knize navíc Nettleův přítel, německý muzikolog Friedrich Blume, uvádí pouze německou podobu jména jeho matky za svobodna, tedy Beck, což zastírá její český původ.¹³ V autobiografických esejích z Vídně a Indiany se Nettle často zmiňuje o svých německojazyčných příbuzných z otcovy strany, zatímco o (převážně) česky mluvících příbuzných z matčiny strany neuvádí nic.

Rétorický důraz na německý původ v některých studiích o Nettlovi nebo od něho samotného lze posuzovat jako součást „identifikačního“ procesu. Nettle vlastně ani nepátrá po svých národních a etnických kořenech, jeho přístup spíše vychází z oné identity, k níž se spolu se svou rodinou hlásí jako ke své vlastní. Tento proces se odráží i v Nettlově postoji vůči češtině. Nettle pravděpodobně plyně hovořil česky, jak sám zdůrazňuje v jednom ze svých autobiografických esejů – v krkonošských vzpomínkách sepsaných v Indianě (po jeho příchodu v roce 1946) dokonce tvrdí, že „ještě dnes, když mluvím česky, klidně byste mě mohli považovat za Čecha“ („noch heute könnten ich, wenn ich tschechisch spreche, glatt als Tscheche angesehen werden“).¹⁴ V roce 1959, dvacet let po svém útěku z Prahy, byl také dosud schopný česky psát, jak dokládají jeho dopisy adresované českému mozartologovi Tomislavu Volkovi.¹⁵ Ve svých spisech ovšem Nettle také čas od času odhaluje své negativní a zlehčující postoje vůči češtině. Tak například v krkonošských vzpomínkách uvádí, že jeho znalost pramenila z potřeby dohovořit se s otcovými českými zaměstnanci, což je pouze jedna z mnoha pasáží, v nichž spojuje Čechy s příslušností k služeb-

12 Tento esej posléze vyšel v roce 1960 v časopisu *Riesengebirgs-Heimat*. Původní koncept článku je dnes v Indiana University, Cook Music Library Special Collection, Paul Nettle Collections, „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen: Paul Nettle für Herrn Johann Posner,“ 8.

13 Friedrich BLUME: *Biographische Skizze*. In: ATCHERSON (ed.) 1962: *Ein Musikwissenschaftler in zwei Welten*, s. 2 (viz pozn. 11). Jak zjistila Pamela Potterová, je Blume kontroverzní postavou, zvláště s ohledem na jeho studie z nacistické éry o hudbě a rase. Vzdr svým problematickým publikacím a činností ve 30. a 40. letech 20. stol. se vyhnul vyšetřování a odsudku a stal se jednou z nejpřednějších postav německé hudební vědy po druhé světové válce. POTTER 1998, s. 253–258 (viz pozn. 7).

14 „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen,“ 8 (viz pozn. 12).

15 Jeden z těchto dopisů je publikován in: Milada JONÁŠOVÁ: *V archivu Tomislava Volka jsou i dopisy od... [část] I*. Harmonie 2018, č. 8, s. 32. Volek zdůrazňuje, že Nettlovi údajně pomáhal s českou gramatikou Paul Kling, česko-židovský houslista, který přežil holocaust a v letech 1957–1977 byl koncertním mistrem Louisville Orchestra. King v daném období současně vyučoval hru na housle na Indiana University.

ným a manuálně pracujícím vrstvám.¹⁶ Negativní vztah k češtině se projevuje i v Nettlově rukopisné črtě „European Culture in Old Prague“, psané v Indianě:

Dobře si vzpomínám, že i pouhá znalost češtiny byla v německých univerzitních kruzích považována za podezřelou. Jako příznačný detail k tomu například rád uvádím, že správné vyslovování českých jmen se nepokládalo za dostatečně módní. Znal jsem jistého „Kanzleidirektora“ Prochasku, jehož jméno by se mělo správně vyslovovat Prochaska s přízvukem na první slabice. Kultivovaný příslušník německé strany by ho ovšem vyslovoval Prohaska. V těchto kruzích se znalost češtiny nebo Čechů brala jako cosi ostudného.

Tato pasáž nezbytně nenaznačuje, že Nettl sdílel podobně pohrdavé postoje vůči češtině se svými pražskými univerzitními kolegy, zároveň však nevyjadřuje ani jakýkoli náznak toho, že by se od nich distancoval. Esej obsahující uvedenou pasáž oplývá nostalgií po již neexistující pražské německé komunitě (ta přestala existovat během druhé světové války a po ní, když nacisté nejdříve vyvraždili či zahnali do emigrace německy mluvící Židy, a poté Češi uplatnili zásadu kolektivní viny za nacistické ukrutnosti a vyhnali Němce). Z Nettlova eseje vyzařuje i jeho přesvědčení o německé kulturní nadřazenosti, jak vyplývá z toho, že v názvu označuje již neexistující pražskou německou kulturu za „evropskou kulturu,“ což implikuje, že zbývající ryze česká kultura již není mezinárodní, nýbrž toliko národní.

Rakušan, Čech, Němec?

Většina německočeských intelektuálů a umělců v pozdním období Rakousko-Uherské říše a v prvních letech Československé republiky oscilovala mezi minimálně třemi germanocentrickými inklinacemi – upínáním se k nostalgickým vzpomínkám na multikulturní a přitom německým živlem ovládané Rakousko, k německojazyčné kultuře a obyvatelstvu Čech (postoj označovaný též jako *Landespatriotismus*), a k myšlenkám pangermánské kultury a státnosti.¹⁷ Tyto tři postoje jsou i dominantními prvky počátků Nettlovy profesní dráhy a jeho tehdejších spisů. Jeho výchova a vzdělání vytvořily u Nettla úzkou vazbu na německé kulturní a intelektuální elity císařského Rakouska. Po absolvování německého gymnázia v Arnau (Hostinné) se Nettl v roce 1908 přestěhoval do Prahy za studiem na Německé univerzitě, kde získal doktoráty práv a hudební vědy. Po dvouleté službě v rakousko-uherské armádě na italské frontě přešel Nettl do Vídně, kde pod vedením Guida Adlera završil doktorandský postgraduál. Nettlova badatelská činnost z počátku 20. let minulého století se jen

16 „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen,“ 8 (viz pozn. 12).

17 O těchto inklinacích pojednává i BRYANT 2007, s. 12 (viz pozn. 10).

málo lišila od práce vědeckého pracovníka v Rakousku před první světovou válkou – nereflakuje totiž politické proměny ve střední Evropě po roce 1918 a zaměřuje se převážně na německou hudbu v habsburské monarchii v sedmáctém a osmáctém století. Nettlova první závažná akademická publikace, již se dostalo mezinárodního ohlasu, je v tomto ohledu příznačná: v roce 1921 otiskl rakouský časopis *Studien zur Musikwissenschaft*, redigovaný Nettlovým vídeňským mentorem Guidem Adlerem, jeho obsáhlou studii „Die Wiener Tanzkomposition in der zweiten Hälfte des siebzehnten Jahrhunderts“. Článek vyšel současně s Nettlem uspořádanou edicí tanečních skladeb sedmáctého století vytvořených v habsburských državách v Rakousku a Čechách. Tato hudební edice navíc vyšla v rámci řady *Denkmäler der Tonkunst in Österreich*, již, jak doložil Alexander Rehding, dominovala od jejího založení v devatenáctém století germanocentrická hlediska.¹⁸ Jak se vyjádřil sám Nettl (viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4), byla jeho studie považována za průkopnickou práci v oblasti dějin tance a měla mimořádný význam pro objasnění původu valčíku, jenž byl tehdy pokládán za tanec vzniklý v osmáctém století; Nettl zjistil, že valčík existoval již ve století sedmáctém. Ve svém bádání se opíral o archivní dokumenty z rakouských, českých a moravských knihoven, z čehož vyplynul i důraz kladený v jeho studii na význam vzájemné provázanosti oblastí, jež byly nyní součástmi dvou nezávislých států pro rozvoj středoevropské germánské kultury. Proněmeckou tendenci Nettlova článku dokumentuje například i jeho přístup ke skladateli Pavlu Josefovi Vejvanovskému, trumpetistovi a posléze kapelníkovi olomouckého arcibiskupa Karla II. z Liechtensteinu-Kastelkornu v jeho kroměřížském paláci. Nettl uvádí několik tanečních kompozic Vejvanovského, detailně se jimi ovšem nezabývá, protože se jedná o díla „českého skladatele“ („da es sich um Werke eines tschechischen Komponisten handelt“).¹⁹ Bruno Nettl zdůrazňuje, že ačkoli se jeho otec zasloužil o ocenění české hudby v Americe primárně v neakademickém prostředí, například v rámci přednášek spojených s recitály za účasti jeho první manželky, klavíristky Gertrud Nettlové (roz. Hutterové), „ve svém evropském období nepublikoval o české hudbě nic, a také v Americe k tomu přistupoval jen velice zřídka.“²⁰

V roce 1920 se Nettl vrátil do Čech a věnoval se tu soukromému bádání na pražské Německé univerzitě s nadějí, že tu po čase získá řádné definitivní jmenování. Na Německé univerzitě pak Nettl zůstal až do své emigrace v roce 1939, po většinu času ovšem v postavení nehonorovaného „privátního docenta“. Nic konkrétnějšího o motivech Nettlova přechodu z Vídně do Prahy dnes není zná-

18 Alexander REHDING: *Music and Monumentality: Commemoration and Wonderment in Nineteenth-Century Germany*: New York: Oxford University Press, 2009, s. 142–144.

19 Paul NETTL: *Die Wiener Tanzkomposition in der zweiten Hälfte des siebzehnten Jahrhunderts*. *Studien zur Musikwissenschaft* 8 (1921), s. 162.

20 Soukromá korespondence s Brunem Nettlem z 26. srpna 2019, a Bruno NETTL 2013, s. 171 (viz pozn. 5).

mo, přičemž různé verze podávané v Nettlových autobiografických esejích si vzájemně protirečí. Vzpomínkový text z Indiany z roku 1949 (viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4) podává jeho přesun do Prahy jako únik před narůstajícím napětím uvnitř vídeňských muzikologických kruhů, konkrétně mezi přívrženci Guida Adlera a frakcí kolem Roberta Lacha, jenž byl po jistou dobu ředitelem hudebních sbírek Rakouské národní knihovny, a jenž později šířil antisemitskou ideologii a v roce 1933 vstoupil do nacistické strany bez ohledu na to, že byla v té době v Rakousku dosud ilegální. Memoáry z roku 1962 se nesváry uvnitř vídeňských muzikologických kruhů nijak podrobně nezabývají, snad i proto, že tyto vzpomínky vyšly ve Vídni a měly patrně oslovit Nettlovy německé a rakouské kolegy. Místo toho přesouvají memoáry z roku 1962 odpovědnost za Nettlův přechod do Prahy na jeho pražského mentora Heinricha Rietsche.²¹ Podle Nettla Rietsch, který rovněž zahájil svou akademickou dráhu v říšské metropoli a do Prahy přešel v roce 1900, aby nastoupil na místo Guida Adlera na tamní Německé univerzitě, velice toužil po návratu do Vídně. Nettl tvrdí, že Rietschova nespokojenost s Prahou pramenila z jeho silného německého nacionálního cítění a z jeho nenávisti vůči československému zřízení po roce 1918. Podle paměti z roku 1962 údajně právě Rietsch přesvědčoval Nettla k přechodu do Prahy, přičemž mu sliboval, že z něho udělá na pražské Německé univerzitě svého nástupce. Rietsch nicméně v Praze zůstal až do své smrti v roce 1927 a Nettl se jeho nástupcem nikdy nestal.

Přechod do Prahy zřetelně ovlivnil směr Nettlova bádání a jeho publikační činnosti. Přestože nadále pokračoval ve výzkumu zaměřeném konkrétně na vídeňskou barokní hudbu, pracoval ve dvacátých letech i na tématech vztahujících se ke kultuře v Čechách 18. století, a souběžně i na studiu dějin židovské hudby. Konkrétněji pak posunul Nettlův příchod do Prahy jeho bádání směrem k oblasti německo-českého *Landespatriotismu*. Jeho studie z té doby se zabývají tématy souvisejícími s Čechami a Moravou, jsou ovšem převážně zaměřeny na skladatele, hudebníky a mecenáše, jež Nettl prezentuje a chápe jako Němce. Jedním z nejvýraznějších projevů Nettlova německo-českého *Landespatriotismu* z konce 20. let je jeho kniha *Der Prager Kaufruf*, což není v pravém slova smyslu vědecká publikace, nýbrž exkluzivní sběratelský předmět, vydaný Spolkem německých bibliofilů v Čechách v počtu pouhých 300 výtisků.²² Tato bohatě ilustrovaná monografie obsahuje soubor reprodukcí rytin z osmnáctého a počátku devatenáctého století, zobrazujících charakteristické postavy pražského pouličního života. V úvodním eseji Nettl vysvětluje, že podobné rytiny jsou součástí tradice tzv. „vyvolávaček“, ilustračního typu běžného v 18. století, někdy komicky laděného, zobrazujícího prosté obyva-

21 Paul NETTL: *Aus Paul Nettls persönlichen Erinnerungen*. In: ATCHERSON (ed.) 1962, s. 10–11 (viz pozn. 11).

22 Paul NETTL: *Der Prager Kaufruf*. Prag: Gesellschaft der deutschen Bücherfreunde in Böhmen, 1930.

tele center evropských měst při jejich každodenních činnostech, často souvisejících s pouličním obchodem (např. obrázky prodavačů uzenin a preclíků) i provozovatelů dalších povolání, například pouličního muzicírování (obrázky dudáků apod.).²³ Nettle zároveň klade zájem osmnáctého století o městský pouliční život do souvislosti se současným růstem zájmu o německou národní kulturu.²⁴ Je nápadné, že Nettle ani v nejmenším nepřipouští možnost, že by některé z těchto lidových aspektů pražského pouličního života zachycených na rytinách mohly odkazovat k česky mluvícím obyvatelům města – místo toho píše o Praze osmnáctého století jako o ryze německém městě.

Nettlův setrvalý příklon k německému kulturnímu nacionalismu bez ohledu na měnící se společenské a politické podmínky dokládá sílu působení této ideologie mezi středoevropskými hudebníky a intelektuály, kteří dosáhli dospělosti v pozdním období císařského Rakouska. Konkrétněji pak lze historické kořeny Nettlova příklonu k němectví přiřadit k ideologii německého liberálního nacionalismu působícího v devatenáctém století, která, jak souhrnně vyjádřil David Brodbeck, vznikla v šedesátých letech 19. stol. a působila „v intencích přísného německého elitářství,“ přičemž zároveň postulovala, že národní identity nejsou inherentní, ani etnické, nýbrž proměnlivé a občansky založené – rakousko-němečtí liberálové v souladu s tím vybízeli všechny neněmecké občany západní části Rakousko-Uherského mocnářství k přijetí „nadřazené“ německé kultury za svou vlastní, a očekávali od nich, že tak učiní.²⁵ Vzhledem k jejímu občanskému (spíše než etnickému / náboženskému / partikularistickému) založení se teorie německé kulturní nadřazenosti stala přitažlivou i pro řadu Židů, a z životopisu Paula Nettla vyplývá, že nejružnější aspekty této ideologie přetrvávaly hluboko do dvacátého století. Blízké paralely k intelektuálním a kulturním názorům lze nalézt v biografích mnohých rakouských hudebníků a hudebních vědců z dřívější doby, mimo jiných například slavného vídeňského hudebního kritika Eduarda Hanslicka či hudebního teoretika Heinricha Schenker. Podobně jako Nettle, i Hanslick podle Brodbecka nahradil svůj prvotní příklon k česko-německému *Landespatriotismu* a ke svým židovským kořenům (z matčiny strany) pozdějším přihlášením se k němectví.²⁶ Schenker, jen o generaci starší než Nettle, se narodil do židovské rodiny v rakouské Haliči a základy vzdělání získával v polském kulturním prostředí haličského hlavního města Lvova. Záhy po příchodu do Vídně Schenker své dosavadní polské národní cítění potlačil a veřejně se přihlásil k německému kulturnímu národovectví, přičemž v soukromí se nadále pokládal za Žida. Jak zdůrazňuje Martin Eybl, „Schenkerovo halasné přimknutí k němectví je v ost-

23 Tamtéž, s. 5.

24 Tamtéž, s. 5–7.

25 David BRODBECK: *Defining Deuschtum: Political Ideology, German Identity, and Music-Critical Discourse in Liberal Vienna*. New York: Oxford University Press, 2014, s. 8–9.

26 Tamtéž, kapitola 1.

rém protikladu s tímto nenápadným praktikováním [židovství].⁴²⁷ Schenkerovy rozporuplné vztahy vůči polskosti, němečtí a židovství nejsou nepodobné Nettlovým interakcím s německou, rakouskou, zemskou českou a etnickou českou identitou, přestože Schenker zemřel počátkem roku 1935 a byl tudíž ušetřen zkušeností s nacistickým holocaustem. Hanslick i Schenker se zřekli jak svých slovanských, tak i židovských kořenů, což rovněž působí jako blízká paralela k Nettlovi vývoji: ten v roce 1915 konvertoval ke katolictví, aby mohl vstoupit do císařské armády, a v roce 1918 se dal znovu pokřtít jako protestant.²⁸

Zároveň se přitom Nettl ve své autobiografii z roku 1949 prezentuje jako člověk, který již v roce 1920 vystupoval proti antisemitismu a nesl za to důsledky. Podle Nettla byl jeho pražský mentor Rietsch vlastně poloviční Žid, což u něho vyvolávalo tak silné znepokojení, že přestal používat své příjmení po otci, Löwy, a místo toho přijal matčino jméno za svobodna. Kromě svého protičeského a německy laděného národovectví Rietsch podle Nettla rovněž v roce 1922 podpořil antisemitské studentské hnutí na pražské Německé univerzitě (Nettlova indianská autobiografie z roku 1949 tuto událost klade do roku 1925). V reakci na volbu židovského historika Samuela Steinherze rektorem pražské Německé univerzity v roce 1922 vyhlásili němečtí nacionalisticky smýšlející studenti stávkou, jež se dotkla i výuky muzikologie. Podle Nettla chtěli stávkující studenti zabránit Rietschovi v proslovení pravidelné přednášky a Rietsch se prý „více než ochotně podrobil studentskému diktátu“ („beugte sich nur allzu gern der Diktatur der Studenten“ – viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4). Sám Nettl údajně počínání studentů kritizoval, což mezi ním a Rietschem vedlo ke vzájemnému odcizení. Dále Nettl ještě dodává, že příčinou nezdaru jeho úsilí o získání profesury v oboru hudební věda na univerzitě byly právě jeho neuspokojivé vztahy s čím dál nacionalističtější smýšlejícím Rietschem. Tato verze si ovšem do jisté míry protirečí s jeho pozdějším tvrzením, že Rietschův nástupce Gustav Becking byl vybrán s ohledem na jeho zpočátku liberální postoj vůči Čechům, který, jak vyplývá z Nettlova podání, kontrastoval s jeho vlastním přístupem. Ještě jiný úhel pohledu se objevuje v autobiografii z roku 1962, kde se Nettl nezmiňuje o Rietschově kladném přístupu k protestujícím studentům a místo toho se rozepisuje o slabé české vládě, která nedokázala Steinherze podpořit. Nettlova rozdílná podání situace ve 20. letech minulého století tak vyvolávají otázky o pravé povaze a motivacích jeho údajných záporných postojů vůči německému nacionalismu. Jedna z možných interpretací rozdílů mezi jeho ranými a pozdějšími memoáry je, že jakkoli se Nettl ve svých pozdějších letech stal méně vnímavým ke vzpomínkám na německý nacionalismus a antisemitismus v Praze, jeho protičeské postoje naopak zesílily.

27 Martin EYBL: *Heinrich Schenker's Identities as a German and a Jew*. *Musicologica Austriaca* (21. září 2018), část „Conclusion,“ <http://www.musau.org/parts/neue-article-page/view/54>.

28 Konfesní proměny Paula Nettla jsou popsány in: Bruno NETTL 2013, s. 136 a s. 191.

Sudetoněmecká identita

Ve 30. letech minulého století se ona směsice rozličných kulturních, etnických a politických postojů, k nimž se Nettel postupně hlásí ve svých spisech, ještě zkomplikovala jeho postupným příklonem k sudetoněmecké identitě. Jak doložila Eva Hahnová, objevil se pojem „Sudetendländer“ v souvislosti s německojazyčnými oblastmi Čech, Moravy a rakouského Slezska poprvé koncem devatenáctého století a na počátku dvacátého století se transformoval na kolektivní termín „sudetští Němci“ („Sudetendeutsche“), označující německojazyčné obyvatelstvo těchto oblastí.²⁹ Po vzniku Československa v roce 1918 se tento pojem začal používat k označení kolektivní identity německých obyvatel zemí někdejší Koruny české (dnes nazývaných prostě České země). Ačkoliv Nettel ve 30. letech používá termín „sudetoněmecký“ jen zřídka, vystupuje u něho pojetí kolektivní identity československých Němců do popředí jak v jeho vědeckých spisech, tak ve vzdělávacích programech o dějinách hudby, jež připravoval pro německou redakci Československého rozhlasu. Československý rozhlas zahájil vysílání v roce 1923 a v roce 1925 je rozšířil o německé programy určené německojazyčnému obyvatelstvu země. Nettel začal s rozhlasem spolupracovat v roce 1926 a v roce 1933 se stal režisérem rozhlasových hudebních pořadů. Veškeré rozhlasové pořady podléhaly v době první Československé republiky politické cenzuře, a proto také, jak doložil Eckhard Jirgens, se v archivu Českého rozhlasu dochovaly kopie některých Nettlových textů.³⁰ Podle Jirgensem prostudovaných rozhlasových programů publikovaných v denním tisku byl Nettlův první datovaný příspěvek do německého vysílání, nazvaný „Musik in Böhmen,“ od-vysílán 18. února 1926.³¹ Nettlovy pořady obsáhly široké spektrum – byly mezi nimi přednášky z dějin hudby (např. přednáška o taneční hudbě), dramatizace s tematikou hudebních dějin (např. krátká hra o Mozartově druhém pražském pobytu v říjnu 1787, nebo pořad o Casanovovi a Mozartovi v Praze, obsahující dialogy Casanovy s Bondinim a Casanovy s Mozartem), programy zaměřené na geografické aspekty hudební historie (např. místopisný průvodce hudebně význačnými lokalitami pražského Starého a Nového Města), či diskuse o aktuálních hudebních událostech (např. zpráva o Salcburském festivalu v roce

29 Eva HAHNOVÁ: *Od Palackého k Benešovi: Německé texty o Němcích, Čěších a českých zemích*. Praha: Academia, 2015, s. 174–175.

30 Pojednání o těchto cenzorských materiálech v souvislosti s politickými a kulturními ideologickými stanovisky zastávanými různými křídly československé sudetoněmecké komunity viz Eckhard JIRGENS: „Die Sudetendeutschen brauchen Prag absolut nicht ...“. *Struktureller Zentralismus und ideologische Dezentralisierung in den musikbezogenen Vorträgen der Prager Deutschen Sendungen des Tschechoslowakischen Rundfunks (1925–1938)*. In: Jitka BAJGAROVÁ – Andreas WEHRMEYER (eds.): *Zwischen Brücken und Gräben: Deutsch-tschechische Musikbeziehungen in der CSR der Zwischenkriegszeit*. Praha: Akademie věd České republiky, 2014, s. 127–148.

31 Tento údaj vychází z Jirgensova seznamu Nettlových rozhlasových relací ve 2. svazku, viz Eckhard JIRGENS: *Der Deutsche Rundfunk der 1. Tschechoslowakischen Republik: Musiksendungen 1925–1938, Vorträge-Artikel-Autoren*, 2. sv., Regensburg: ConBrio, 2017, s. 495–498.

1936 nebo pořad o pražských historických zahradách, vysílaný na úvod živého přenosu z Valdštejnské zahrady zachycujícího představení Mozartovy opery *La finta giardiniera* v provedení Pražské německé opery z 26. června 1938).

Nettlovy hudebněhistorické pořady kladly zásadní důraz na nově vytvořenou subkategorii zahrnující některé německé skladatele – konkrétně německo-české autory, jako byl např. Heinrich Ignaz Franz Biber, jímž se Nettl zabývá poměrně často. Biber se narodil ve Stráži pod Ralskem / Wartenbergu v Čechách a přestože strávil větší část své tvůrčí dráhy ve Štýrském Hradci, moravské Kroměříži a v Salcburku, označuje ho Nettl soustavně za německo-českého („deutsch-böhmisch“) skladatele a často ho používá k podpoře teorie o jedinečné německo-české kulturní identitě. Tato tendence se nejvýrazněji projevuje v rozhlasovém pořadu „Deutsch-böhmische Tonmeister des Barock“, vysílaném 12. listopadu 1933, v němž Nettl hovoří o hudbě „naší německo-české země“ („unser deutsch-böhmisches Land“).³² To, že se tato německo-česká vlast překrývala s pojmem Sudetenland, dokládají Nettlovy úvodní poznámky k přenosu představení *La finta giardiniera* z Valdštejnské zahrady v roce 1938. Nettl zdůrazňuje, že v zahradě se v uplynulých letech odehrálo několik představení barokní hudby, včetně kompozic od Bibera, o němž tu Nettl hovoří jako o sudetoněmeckém skladateli („sudetendeutscher Komponist“).³³ Prolínání „německo-české“ identity se „sudetoněmeckou“ identitou se v Nettlových rozhlasových relacích jeví ještě zřetelněji s ohledem na jeho ranou biberovskou životopisnou studii publikovanou již v roce 1926 ve sborníku *Sudetendeutsche Lebensbilder*.³⁴ Tento sborník, redigovaný v Čechách žijícím germanistou Erichem Gierachem a vydaný v Liberci, neoficiálním hlavním městem sudetských Němců, si k sudetoněmeckým autorům přiřadil i další osobnosti původem z Čech, mj. Christopha Willibalda Glucka, Jana Stamice či Eduarda Hanslicka.

Podle Jiřího Vysloužila používal Nettl spolu s dalšími německými hudebními kritiky termín „sudetoněmecký“ výlučně jako „ideologicky nezatížený politický výraz“, ovšem rozhlasové pořady a publikace z té doby tu fakticky svědčí o ideologicky založené snaze o projekci geopolitického uspořádání střední Evropy po první světové válce do kultury sedmnáctého a osmnáctého století.³⁵ Vysloužil dále zdůrazňuje, že koncem 30. let minulého století začali někteří němečtí muzikologové používat termín „sudetoněmecký“ v souvislosti se

32 „Deutsch-böhmische Tonmeister des Barocks,“ Praha, archiv Českého rozhlasu, PA05942-PA1658, 2. Zkrácená verze programu vyšla tiskem v *Deutscher Rundfunk der Tschechoslowakei* 1933, č. 46 (12. listopadu 1933), nestránkováno; obě verze jsou reprodukovány in: JIRGENS 2017, *Der Deutsche Rundfunk der 1. Tschechoslowakischen Republik*, s. 292–294 a s. 449–451.

33 „Von den Prager Gärten,“ Praha, archiv Českého rozhlasu, PA04467-PA3012, 5.

34 Paul NETTL: *Heinrich Franz Biber von Bibern*. In: Erich GIERACH (ed.): *Sudetendeutsche Lebensbilder*. Reichenberg: Steipel, 1926, s. 183–192.

35 Jiří VYSLOUŽIL: *Kdy a jak byl v písemnictví o hudbě používán výraz „sudetoněmecký“*. Hudební věda 30 (1993), č. 2, s. 159.

specifickým typem etnické příslušnosti týkajícím se německého obyvatelstva Československa.³⁶ Tato tendence se výrazně projevuje i v Nettlových spisech. Nettlova sebeidentifikace se Sudetami se v podstatě ještě zvýraznila po druhé světové válce, v době, kdy už žil ve Spojených státech. V rukopisu jedné z anglicky psaných přednášek z období po 2. světové válce z Nettlovy pozůstalosti v Indianě (bez názvu a patrně nepublikovaném) se volá po větším povědomí o sudetských Němcích a jejich kultuře. Nettl v tomto rukopisu pojímá sudetské Němce jako svébytnou „etnickou skupinu“, do níž zahrnuje každého německy mluvícího jedince narozeného uvnitř hranic Čechy ovládaných částí Československa po první světové válce.³⁷ Nettlovy sympatie vůči sudetským Němcům nepochybně souvisely s nuceným odsunem většiny německých obyvatel z Československa po druhé světové válce. Je to zřejmé i z této jeho indianské přednášky, kde opakovaně zmiňuje, že sudetští Němci byli vyobcováním z Československa jako homogenní skupina „odsouzeni k smrti.“

Jednou z prvních reakcí na odsun je Nettlův článek z roku 1946 „Twilight of a Famous Opera House“ (Soumrak jedné slavné operní scény), publikovaný v časopise *Opera News*. Článek pojednává o osudu pražského Nového německého divadla, obsazeného českými oddíly během protinacistického povstání začátkem května 1945, a transformovaného ve výlučně českou instituci (dnes fungující pod názvem Státní opera). Nettl v článku popisuje slavnou historii pražské Německé opery a běduje nad tím, že „nyní došlo k odstranění této instituce ze světa umění; [její] umíráček doprovázel vstup ruských vojsk do Prahy.“³⁸ Ačkoliv bylo někdejší Německé divadlo využíváno k operním představením i za českého režimu, Nettl tvrdí, že se tu hrály pouze „operety a hry šířící komunistickou propagandu,“ čímž naznačuje zřetelný rozdíl mezi někdejší oduševnělou německou institucí a populistickou českou institucí současnosti (tento kontrast naznačují i autorovy katastrofické poukazy na „soumrak“ a „smrt“). Nettl klade vinu za zničení německé kultury v Praze na nacisty, jež odlišuje od tvůrců a uživatelů pražské německé kultury:

Nacisté nepotlačovali pouze český národ, ale i starobylou německou kulturu, jejímž symbolem byl pražský *Deutsches Theater*. Po bezmála dvě století pečovala o tuto důstojnou kulturu v Praze menšina sestávající z přibližně třiceti tisíc obyvatel. Stála v zásadní opozici vůči nacismu a jako taková patrně vyslechla s mnichovskou dohodou, jíž Chamberlain s Daladierem zaprodali Československo Hitlerovi, i vlastní rozsudek smrti.³⁹

36 Tamtéž.

37 Indiana University, Cook Music Library Special Collections, Paul Nettl Collection, „We are living in a time,“ [1].

38 Paul NETTL: *Twilight of a Famous Opera House*. *Opera News* 11 (28. ledna 1946), č. 1, s. 24.

39 Tamtéž.

Ačkoliv tento článek napsal až bezmála sedm let po svém útěku před nacistickým režimem do Spojených států, zachovává si Nettl i zde, stejně jako v řadě dalších spisů, způsob uvažování typický pro Německo po druhé světové válce. Jak doložila Pamela Potterová, snažila se většina německých muzikologů poválečného období „oddělovat nacistickou ideologii od dlouhodobějších myšlenkových proudů ovlivňovaných nacionalismem, ‚lidoveckým‘ (völkisch) myšlením, rasovými teoriemi, folklorem, sociálním darwinismem, německou idealistickou filozofií a pozitivismem.“⁴⁰

Nettl se rovněž osobně stýkal s příslušníky vyobcované sudetoněmecké komunity. V krkonošských vzpomínkách píše, že si pravidelně vyměňuje dopisy s bývalými (sudetoněmeckými) obyvateli Vrchlabí a Hostinného.⁴¹ Nettl tu odkazuje i k jinému vzpomínkovému textu, zachycujícímu dobu jeho gymnaziálních studií v Hostinném, publikovanému v jednom z poválečných sudetoněmeckých exilových periodik. Uvádí také, že je předplatitelem a pravidelným čtenářem časopisu *Riesengebirgs-Heimat*. Bruno Nettl dosvědčuje, že jeho otec udržoval těsné styky s řadou známých ze severočeských Sudet, a připouští, že „mnozí ze [sudetoněmeckých známých jeho otce] mohli být nacisté nebo s nimi mohli sympatizovat... [a že] by tehdy bylo od otce rozumné, kdyby se vyhnul kontaktům s těmito sudetoněmeckými vyhnanci, kteří se usadili v západoněmeckých městech a dlouhodobě tu bezvýsledně volali po navrácení svých domovů a majetku v Československu, a vydávali knihy plné nostalgie a sentimentálně laděných fotografií a hrozící případnou odvetou.“⁴² Sám Paul Nettl o nacistické minulosti (a současnosti) mnohých sudetoněmeckých vyhnanců věděl, jak konstatuje v závěrečné části svých vzpomínek v *Riesengebirgs-Heimat*:

V USA bojuje vláda proti diskriminaci, dokonce i ve vládě tu máme černochy, a přirozeně také velké množství Židů zastává čelná postavení. V žádném případě to neříkám s pocitem trpkosti, ale rád bych na to upozornil své krajany, protože mám dobrý důvod k domněnku, že mezi sudetskými Němci dosud bují antisemitismus. Už se ovšem neprojevuje stejně jako za Henleina. *Riesengebirgs-Heimat*, který rád čtu a jehož jsem předplatitelem, se o Židech zmiňuje jen velmi zřídka. Jen vzácně tu narazíme na židovské jméno. Zdá se, že dnešní čtenáři tohoto časopisu ani nechtějí akceptovat historickou existenci židovství v sudetoněmecké oblasti. Miluji svou vlast, o níž se mi každý den zdá, ale do takových podmínek bych se už vrátit nedokázal.⁴³

40 POTTER 1998, s. 253 (viz pozn. 7).

41 „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen,“ 4 (viz pozn. 12).

42 Bruno NETTL 2013, s. 161 (viz pozn. 5).

43 „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen,“ 8–9 (viz pozn. 12). „In U.S.A. wird die Diskriminierung von der Regierung bekämpft, wir haben sogar Neger in der Regierung und natürlich eine grosse Anzahl von Juden in prominenter Stelle. Ich sage das keineswegs mit Bitternis, sondern ich möchte dies vielen meiner Heimatsgenossen vor Augen führen, weil ich

S tímto káravým tónem se mísí Nettlovo vyznání úcty k Němcům a jejich kultuře, v němž znovu odmítá existenci jakékoli souvislosti mezi nacismem a německou kulturou:

A přece, na rozdíl od tolika utečenců před Hitlerem, se od svého prvního dne v USA soustředím výlučně na život a práci ve prospěch německé kultury. Ani v nejmenším mi nevadilo, že o mně Češi ještě dnes tvrdí, že jsem německý nacionalista. [...] Doma mluvíme jen německy a jsem členem americké „German Honors Society“, jež do svých řad přijímá pouze jednotlivce, kteří prokázali vynikající služby německé kultuře. [...] Tohle spolu s veškerou mou činností dosvědčuje, že jsem nikdy nepřestal cítit a myslet jako Němec, na rozdíl od tolika jiných emigrantů, kteří se ke své vlasti otočili zády.⁴⁴

Paul Nettl se prohlašuje za příslušníka sudetoněmecké komunity, přičemž svou kritiku sudetoněmeckého antisemitismu částečně kompenzuje vyznáním víry v německou kulturu a kritikou Čechů a německých emigrantů ve Spojených státech. Vzpomínkový text Bruna Nettla zmiňuje, že podobné postoje byly typické i pro jeho otce: vzpomíná, že otce často slýchal mluvit „o nacismu s rozhořčením, [...] ale k velkým německým a rakouským skladatelům či k literátům, jako byli Goethe s Schillerem, vzhlížel s jakousi posvátnou úctou, ostatně stejnou, jakou choval k němčině.“⁴⁵

Bruno Nettl rovněž upozorňuje na to, že Paul Nettl byl po druhé světové válce vstřícný vůči německým a rakouským muzikologům a vydavatelům, včetně osob se závažnou nacistickou minulostí, přičemž se domnívá, že tato vstřícnost mohla být oportunistická, jelikož koncem 40. byl jeho otec v Německu a Rakousku uznáván a ceněn daleko víc než v USA.⁴⁶ Tyto úzké kontakty s bývalými německými a rakouskými kolegy mohly podle Bruna Nettla vést k odcizení mezi Paulem Nettlem a jeho někdejšími nejbližšími přáteli,

---

mit gutem Grunde glaube, dass der Antisemitismus noch immer unter den Sudetendeutschen schwelt. Dies geschieht freilich nicht wie in der Zeit von Henlein. In der ‚Riesengebirgsheimat,‘ die ich gern lese und auf die ich abonniert bin, wird nur ganz selten auf die Bedeutung der Juden hingewiesen. Nur selten liest man einen jüdischen Namen. Es scheint, als ob noch heute die Leser dieser Zeitschrift die historische Existenz des Judentums im sudetendeutschen Sektor nicht wahrhaben wollten. Ich liebe meine Heimat, von der ich wohl täglich träume, aber ich könnte nie mehr in diese Verhältnisse zurückkehren.“

44 „Persönliche Erinnerungen und Betrachtungen,“ 9 (viz pozn. 12). „Trotzdem habe ich, wie so viele Hitler-Emigranten, vom ersten Tag meiner Ankunft in U.S.A. an, nichts anderes getan, als für deutsche Kultur gelebt und gearbeitet. Es hat mir nichts ausgemacht, dass die Tschechen noch heute behaupten, ich sei ein deutscher Nationalist. [...] In meinem Hause wird nur deutsch gesprochen und ich bin Ehrenmitglied der amerikanischen ‚Deutschen Ehrenverbindung,‘ zu der nur Personen zugelassen werden, die sich um die deutsche Kultur verdient gemacht haben. [...] Dies, und meine gesamte Tätigkeit beweisen, dass ich nichts aufgehört habe Deutsch zu fühlen und zu denken, im Gegensatz zu vielen anderen Emigranten, die ihrer Heimat den Rücken gekehrt haben.“

45 Bruno NETTL 2013, s. 162 (viz pozn. 5).

46 Tamtéž, s. 165–167.

muzikologem a rovněž židovským emigrantem Alfredem Einsteinem, jenž Nettlově rodině v roce 1939 pomáhal s útekem do Spojených států (viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4) a který své styky s Německem a Rakouskem úplně přerušil.⁴⁷ Jak zdůraznila Potterová, Einstein Nettlovi rovněž vyčítal, že doporučil k publikaci v časopisu *The Musical Quarterly* článek od Roberta Haase, v Čechách narozeného rakouského muzikologa, který byl po druhé světové válce nucen vzhledem k úzkým svazkům s nacistickým režimem odejít ze svých akademických postů.⁴⁸ Blízký vztah Paula Nettla k sudetoněmecké exilové komunitě také nasvědčuje tomu, že jeho postoje mohly pramenit z upřímného stesku po vlasti. Možná právě dvojnásobný status Čech coby místa, kde bylo německví po staletí v ohrožení, umocňoval Nettlovu neochabující – na rozdíl od Einsteina – podporu některých německých badatelů i jeho neochvějnou věrnost ideologii hlásající německou kulturní nadřazenost. Nettlovy postoje vůči německví z doby po druhé světové válce lze paradoxně vztáhnout i na jeho vlastní židovský původ a souběžně také na to, co zmiňuje Eybl ve svých textech o Schenkerovi – totiž skutečnost, že Nettl patrně chápal „sebe sama explicitně jako Žida povoláného ke spáse německé hudby.“⁴⁹

Zápas s češtvím

Nettlovo přesvědčení o nadřazenosti německé kultury ovlivňovalo i vývoj jeho vztahu k české kultuře. Až do poloviny 30. let minulého století se Nettl ve svých odborných studiích českou hudbou nezabýval, soustředil se po výtce na německojazyčné skladatele a interprety působící v sedmnáctém a osmnáctém století v Čechách, na Moravě a v Rakousku. Rukopisné materiály z Nettlovy pozůstalosti v Indianě a jeho publikace z daného období naznačují, že tento nezájem nebyl náhodný. Již dříve jsem se tu zmínil o jeho neochotě zabývat se v první ze svých mezinárodně oceňovaných publikací Vejvanovským. Z některých rukopisů uložených v Indianě rovněž vyplývá, že po vzniku Československa čelil Nettl negativním reakcím ze strany tehdy dominantních Čechů:

-
- 47 Tamtéž, s. 167. Paul Nettl a Alfred Einstein se k sobě chovali jako přátelé a kolegové ještě v roce 1951, kdy Einstein poslal Nettlovi dopis (datovaný 3. listopadu 1951, uchovaný v Nettlově pozůstalosti v Lilly Library na Indiana University). V dopise děkuje Einstein Nettlovi za půjčení svého exempláře prvního vydání libreta Mozartovy opery *La clemenza di Tito*, jež Nettl považoval za jediný dochovaný výtisk. Einstein Nettlovi libreto v příloze dopisu vrátil; tento výtisk je dosud uložen ve sbírce hudebnin Indiana University.
- 48 Pamela POTTER: *From Jewish Exile in Germany to German Scholar in America: Alfred Einstein's Emigration*. In: Reinhold BRINKMANN – Christoph WOLFF (eds.): *Driven into Paradise: The Musical Migration from Nazi Germany to the United States*. Berkeley: University of California Press, 1999, s. 311. Zmíněný článek, jehož publikace pobouřila Einsteina, viz Robert HAAS: *The Viennese Violinist, Franz Clement*. *The Musical Quarterly* 34 (leden 1948), č. 1, s. 15–27.
- 49 EYBL 2018, část „The Self-Imposed Outsider“ (viz pozn. 27), <http://www.musau.org/parts/neue-article-page/view/54>.

ve výše zmíněném rukopisném konceptu přednášky o sudetoněmeckých hudebních tradicích Nettl píše, že jeho badatelská činnost v Kroměříži související s přípravou studie z roku 1921 o taneční hudbě 17. století byla „po nějakém čase“ zastavena „šovinistickými českými kněžími.“⁵⁰ Fakt, že Nettlovy ranější publikace svědčí o slabé interakci s odbornou činností československých muzikologů, lze doplnit konstatováním Bruna Nettla, že „mi připadalo, jako by se nikdy nestýkal s česky hovořícími muzikology, ačkoliv mezi jeho známé patřili i čeští interpreti a skladatelé.“⁵¹ Nettlovy memoáry obsahují několik pasáží vypovídajících o vzájemné odtrženosti pražské české a německé vzdělanecké komunity v prvních letech Československé republiky. Jedna z takových pasáží se vyskytuje v Nettlových pamětech z Indiany z roku 1949 v rámci úvahy o Gustavu Beckingovi. Becking byl německý muzikolog, jenž se v roce 1930 stal vedoucím katedry hudební vědy na pražské Německé univerzitě. Byl kontroverzní postavou, od poloviny 30. let stoupencem a propagátorem ideologií německého nacionalismu a nacismu, a od roku 1939 i členem NSDAP, v roce 1941 se pak stal děkanem Filozofické fakulty pražské Německé univerzity. Přitom ovšem ještě koncem 30. let působil i jako konzultant doktorských dizertací židovských studentů a provozoval hudební díla v Říši zakázaných skladatelů; nadto je Becking v jednom nacistickém úředním dokumentu z roku 1944 označen za nedůvěryhodného.⁵² Osmého května 1945 Beckinga popravili čeští povstalci. V době svého příchodu do Prahy v roce 1930 a před nástupem nacismu v Německu zaujímal Becking podle Nettla v porovnání s jinými příslušníky pražských akademických kruhů, samotného Nettla patrně nevyjímaje, očividně kosmopolitní a nepředpojaté postoje. Nettl také zdůrazňuje, že Becking se zpočátku podívoval nad tím, že profesori působící ve stejných oborech na pražské České a Německé univerzitě spolu nechtějí jakkoli vzájemně komunikovat, přestože žijí a pracují v jednom městě:

Jasně si vzpomínám, že [Becking] vyjadřoval radikálně levicové, socialistické názory, že zesměšňoval poněkud nacionalisticky zaměřené pražské německé profesory za to, že nedokázali vycházet s Čechy. Platí i to, že někomu, kdo přišel do Prahy teprve nedávno, muselo připadat zvláštní, že tu spolu žijí bok po boku kolegové ze stejných oborů a přitom spolu nemají ani zbla společného. Čechy a Němce od sebe dělil celý svět, a mně i dalším připadalo, že právě Becking je tím pravým, kdo ty různice dokáže překlenout. (Viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4)

50 „We are living in a time,“ [5]. Fráze „šovinistickými českými kněžími“ byla dodatečně přepsána modrým inkoustem na „šovinistickou zášť“.

51 Bruno NETTL 2013, s. 171 (viz pozn. 5).

52 Vlasta REITTEREROVÁ: heslo *Becking, Gustav Wilhelm*. In: *Český hudební slovník osob a institucí* (cit. 16. 8. 2019), http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6945.

Podobně se Nettl o Beckingovi vyjadřuje i v autobiografii z roku 1962, byť tam naznačuje, že Beckingův přátelský vztah k Čechům byl od samého počátku jeho pobytu v Praze oportunistický:

Když přišel do Prahy, ihned se postavil na stranu Čechů a nás, pražské Němce, litoval, protože se vyčleňujeme ze „státního národa“ [„Staatsvolk“]. Jakkoli se takový oportunismus dal do jisté míry chápat, bylo i tak více než překvapivé, že se po tak krátkém čase přidal k Henleinovi a Sudetoněmecké nacistické straně. On si vždycky dokázal obstarat alibi, před Čechy totiž předstíral, že je aktivistou a před Židy se tvářil jako liberál.⁵³

V porovnání s memoáry z roku 1949 dochází ve vyjádření z roku 1962 k posunům v několika významných detailech. V roce 1962 se Nettl například rovněž zřetelně vymezuje jako příslušník pražské německé akademické obce, jež se cílevědomě separovala od Čechů. Navíc již v pamětech z roku 1962 na rozdíl od textu z roku 1949 chybí výrok potvrzující potřebu překlenutí různic mezi českými a německými akademiky v Praze 30. let. V pamětech z roku 1962 vyjadřuje Nettl vyhrcořenější protičeské pocity, patrně v důsledku své zatrpklosti po odsunu sudetských Němců po druhé světové válce a svého silícího odcizení od převážně Čechy ovládaných Čech.

Nettlův názor z roku 1962, že Becking začal Sudetoněmeckou nacistickou stranu podporovat už dost brzy, je v rozporu s jeho konstatováním z roku 1949, že se totiž Becking k nacistům připojil až poté, co zjistil, že o budoucnosti Československa bude rozhodovat Hitler. I tak se ovšem Nettl v obou memoárech staví k Beckingově odkazu v duchu odpuštění a s určitou dávkou selektivní amnézie, což je postoj, který se v pozdější verzi autobiografie stal patrnějším. V pamětech z Indiany z roku 1949 pojednává Nettl o diskriminaci, jíž byl jako Žid vystaven na Německé univerzitě koncem 30. let, přičemž dovozuje, že „hlavními strůjci mého ponižování byli právě nacističtí studenti profesora Beckinga“ („Ich habe das Empfinden, dass es hauptsächlich die Nazi-Schüler Prof. Beckings waren, die mich bei jeder Gelegenheit heruntersetzen wollten“ – viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4). O něco dál Nettl uvádí, že v období bezprostředně před jeho emigrací do Ameriky Beckingovi žáci šikanovali Nettlovy studenty zamykáním a barikádováním dveří poslucháren, v nichž Nettl přednášel. Nettl nicméně zároveň píše, že sám Becking „se držel v pozadí a zdá se, že později, za protektorátu, nade mnou držel jakous takous

53 Paul NETTL: *Aus Paul Nettls persönlichen Erinnerungen*. In: ATCHERSON (ed.) 1962, s. 13 (viz pozn. 11). „Als er nach Prag kam, stellte es sich sofort auf Seite der Tschechen und bemitleidete uns Prager Deutsche, weil wir uns von dem ‚Staatsvolk‘ absonderten. Konnte man diesen Opportunismus einigermaßen verstehen, so war es mehr als überraschend, daß er sich in kürzester Zeit an die Seite Henleins und der sudetendeutschen Nazipartei stellte. Er hatte es immer verstanden, sich ein Alibi zu verschaffen, indem er sich bei den Tschechen als Aktivist und bei den Juden als Liberal tarnte.“

ochrannou ruku” („Becking selbst, von dem ich gleich sprechen werde, hielt sich im Hintergrund und scheint später, als das ‚Protektorat‘ errichtet worden war, eine Art von schützender Hand über mich gehalten zu haben“ – viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4). Tento zvláštní dvojobraz Beckingových neurvalých studentů na jedné straně a zdrženlivého postoje samotného Beckinga na straně druhé v memoárech z roku 1962 chybí – nalezneme tu jen onu větu o Beckingově ochranné ruce.⁵⁴

Koncem 30. let minulého století začali vzhledem k silícím antisemitským a pronacistickým náladám početných skupin československé sudetoněmecké komunity českoslovenští protinacisticky zaměřeni Němci těsněji spolupracovat s Čechy.⁵⁵ Nettlova tehdejší badatelská činnost dokládá počátek jeho většího zájmu o práci českých kolegů. Zároveň ovšem tento zvýšený zájem Nettla vedl i k vyjádření svého přesvědčení o německé kulturní nadřazenosti. Jednou z nejznámějších Nettlových prací z té doby je jeho monografie *Mozart in Böhmen* („Mozart v Čechách“) z roku 1938. Jedná se o rozšířené přepracování starší knihy od Rudolpha svobodného pána von Procházka, poprvé vydané v roce 1892. Procházka byl vzdor svému českému jménu německý Čech a jeho kniha vyzdvihuje zásluhy německých Čechů o pražský úspěch Mozarta a jeho hudby. (Koncem devatenáctého století už se takové názory setkávaly s příkrým odsudkem v českém tisku, přičemž čeští kritici a žurnalisté zdůrazňovali, že Praha byla již koncem osmnáctého století české město, ovšem její obyvatelé museli mluvit německy.)⁵⁶ Nettlova revize z roku 1938 Procházkovu knihu jednak aktualizuje zařazením informací z nedávno objevených dokumentů, jednak reflektuje nové badatelské přístupy, avšak zároveň také její obsah nově obohacuje o údaje s pročeským zaměřením. Na rozdíl od své starší knihy *Prager Kaufruf* tu Nettl připouští, že ačkoliv měla Praha 18. století německého ducha („Prag hatte zum Großteil deutschen Character“), většina jejích obyvatel byli Češi („die Mehrheit der Bevölkerung [war] tschechisch“), a že „tehdy lidé v Praze a v Čechách udržovali a pěstovali souběžně jak české, tak německé národní povědomí.“⁵⁷

54 Tamtéž.

55 Mezi nejvýraznější kulturní projevy této spolupráce se v roce 1936 zařadila inscenace dvojjazyčně divadelní hry Jana Nepomuka Štěpánka z roku 1816 *Čech a Němec*, pojednávající o usmíření mezi Čechy a Němci, kterou uvedl soubor herců pražských českých a německých divadel. Viz Jitka LUDVOVÁ: *Až k hořkému konci: Pražské německé divadlo 1845–1945*. Praha: Academia, 2012, s. 511–512.

56 Viz Martin NEDBAL: *Mozart's Figaro and Don Giovanni, Operatic Canon, and National Politics in Nineteenth-Century Prague*. 19th Century Music 41 (jaro 2018), č. 3, s. 183–205.

57 Paul NETTL, *Mozart in Böhmen*. Prag: Neumann, 1938, s. 70–71. („Damals [wird] in Prag und Böhmen tschechisches und deutsches nationales Bewußtsein zu gleicher Zeit vom Volk gepflegt und verlangt [...]“). V narážce na napjatou politickou situaci své vlastní doby Nettl rovněž s politováním poznamenává, že podobná spolupráce už byla ve 30. letech minulého století nepředstavitelná.

Nettl a Stamic

Své myšlenky týkající se českého vlivu na Mozarta Nettl dále rozvinul po emigraci do Spojených států. Ve svém článku pro časopis *Musical Quarterly* z roku 1941, nazvaném „Mozart a Češi“, označuje Nettl řadu osobností působících v Čechách a spojovaných s Mozartem jednoznačně jako Čechy, mezi něž řadí mj. i Mozartova pražského přítele Františka Xavera Duška a prvního Mozartova životopisce Františka Xavera Němečka.⁵⁸ Nettl v tomto článku vztáhl pojem (etnického) češství, stojící v protikladu k obecnějšímu (zemskému) češství, k užívání češtiny, což jasně vyplývá i z jeho konstatování, že František Dušek „byl nepochybně ryze českého původu,“ protože ještě v roce 1789, kdy mu bylo padesát sedm let, „ovládal němčinu jen velmi nedokonale.“⁵⁹ V roce 1940 publikoval Nettl i svůj nejobsáhlejší článek o české hudbě nazvaný „The Czechs in Eighteenth-Century Music“ („Češi v hudbě osmnáctého století“), který vyšel v časopise *Music & Letters*.⁶⁰ V tomto článku se Nettl, podobně jako ve své pozdější, kontroverzní argumentaci v práci *The Story of Dance Music*, zaměřuje na hudební tvorbu Jana Václava Stamice, jehož označuje za etnický, nikoli zemský českého skladatele. V předpokladu, že Stamic byl etnický Čech, se Nettl dostává do sporu s názory obsaženými v dřívějších německých studiích, například v práci Roberta Haase publikované v časopise *Sudetendeutsche Lebensbilder*, ale i v řadě dalších z období po roce 1938. Tyto studie definovaly Stamice a další skladatele působící v Čechách osmnáctého století buď jako sudetské Němce, nebo prostě jako „pravé“ Němce.⁶¹ Otázka Stamicovy národnosti se v napjaté politické atmosféře Československa na sklonku 30. let stala předmětem vášnivých sporů, obzvláště po publikaci studie o tomto skladateli od Petera Gradenwitze. Gradenwitz byl německo-židovský muzikolog (později působící na Telavivské univerzitě), který na pražské Německé univerzitě v roce 1936 dokončil pod Beckingovým vedením disertaci o Stamicovi.⁶² Jedním z hlavních závěrů, k nimž došel, bylo, že Stamic byl německo-český skladatel, což se líbilo sudetoněmeckým a nacistickým hudebním kruhům (jakkoli je zároveň znepokojovalo Gradenwitzův židovský původ), ale rozzuřilo české muzikology, kteří byli přesvědčeni o Stamicově češství a v souladu s tím dodržovali i příslušnou pravopisnou podobu jeho jména (na rozdíl od německé verze, „Stamitz“). Nettlovo přesvědčení o Stamicově češství je v rozporu s jeho dřívějšími názory. Tak například v rozhlasovém pořadu „Německo-čeští mistři barokní hudby“ se

58 Paul NETTL: *Mozart and the Czechs*. *The Musical Quarterly* 27 (červen 1941), č. 3, s. 329–342.

59 Tamtéž, s. 335.

60 Paul NETTL: *The Czechs in Eighteenth-Century Music*. *Music & Letters* 21 (říjen 1940), č. 4, s. 362–370.

61 O některých z těchto studií viz POTTER 1998, s. 230 (viz pozn. 7).

62 První díl disertační práce vyšel v tomtéž roce: Peter GRADENWITZ: *Johann Stamitz: I. Das Leben*. Brunn: Rohrer, 1936.

většinou vyhýbal otázce, zda byli Stamic a další skladatelé poloviny osmnáctého století pocházející z Čech etničtí Češi nebo Němci, a hovořil o nich jako o zemských Čechách a Rakušanech:

V Čechách nastává v osmnáctém století v hudbě rozkvět, který nemá obdobu; dokonce se dá říci, že [tento rozkvět] stojí u vzniku svébytného směru v kultuře osmnáctého století, totiž hnutí *Sturm und Drang*, jež předznamenává klasicismus a jemuž lze připisat svěže pulzující vitalitu nových symfonií, [...] onu specifickou hudebnost skladatelského stylu osobností, jakými byli Stamic, Richter, oba Bendové, byť se nedá mluvit o nějaké české národní škole, protože Čechy a Rakousko byly v tomto ohledu jedním celkem. Co však se v této hudbě začíná nenápadně proklubávat, je její specificky regionální [charakter].⁶³

V článku pro časopis *Music & Letters* zmiňuje Nettle tento národnostní spor v poznámce pod čarou, kde vysvětluje, proč se domnívá, že Stamic byl etnický Čech a nikoli německý Čech, přičemž na podporu svých názorů paradoxně používá rasová kritéria oblíbená nacistickými muzikology:

Stamicův dědeček žil v jugoslávském Mariboru, městě odjakživa osídleném převážně Slovany, a jmenoval se Stamec, což je ryze slovanské příjmení. Přesídlil však do českých Pardubic a tam se oženil s dcerou Čecha jménem Kuhery. Ta byla prababičkou Jana Stamice. Popírá-li tedy někdo Stamicův český původ v mužské linii, musí ho alespoň připustit v linii ženské, jejímž prostřednictvím se podle nacionálně-socialistického učení předávají silnější dědičné rysy. V matrice pokřtěných v Havlíčkově Brodu (Deutschbrod) jsou Stamicova křestní jména uvedena jednoznačně jako Jan Václav.⁶⁴

Nettlova podpora české strany v článku pro *Music & Letters* naznačuje, že jako čerstvý uprchlík z nedávno okupovaného Československa, ale i v návaznosti na své badatelské názory z posledních pražských let, do jisté míry přijal za svá i česká muzikologická východiska.

Pobyt ve Spojených státech Nettla posléze obohatil o méně polarizovaný náhled na hudbu osmnáctého století v Čechách a umožnil mu překročit rámec etnický a rasově podmíněných přístupů. Zvláště patrným dokladem tu je

63 „Deutsch-böhmische Tonmeister des Barocks,“ 2. „Im 18. Jahrhundert beginnt eine Musikblüte in Böhmen, die ihresgleichen nicht findet, ja man kann sagen, dass von hier aus eine bestimmte Kunstrichtung des 18. Jahrhunderts, nämlich die des Sturm und Dranges ausgeht, jene Kunstrichtung, die dem Klassizismus vorangeht und [der] das frisch pulsierende Leben der neuen Symphonie, [...] die spezielle Musikalität [der] Kunstrichtung eines Stamitz, Richter, der beiden Benda zuzuschreiben ist, wenn man auch nicht von einer nationalen böhmischen Schule sprechen kann, da Böhmen und Oesterreich in dieser Hinsicht eine Einheit bilden. Es ist mehr das spezifisch Landschaftliche, das in dieser Kunst sich leise zu regen beginnt.“

64 Paul NETTL 1940, *The Czechs in Eighteenth-Century Music*, s. 366 (viz pozn. 60).

obsah Nettlovy vzpomínkové přednášky z roku 1957 při příležitosti dvoustého výročí úmrtí Jana Stamice. Ve svých dřívějších textech cítil Nettl soustavně potřebu přiřadit skladatelům osmnáctého století etnickou a národní identitu, jež začala být důležitá až ve století devatenáctém. Stamic tudíž mohl být buď jenom etnický Čech, nebo jenom Němec, přičemž Nettl se ve 40. letech minulého století rozhodl pro český výklad. V eseji z roku 1957 již však Nettl vyjadřuje odlišné stanovisko:

Lidé se prou, zda byl Stamic Němec, nebo Čech. Takové úvahy jsou přitom bezúčelné, protože se narodil, stejně jako tolik dalších v té době, do rakouského „tavicího kotlíku“, v němž se nejrůznější národnosti slévaly v jakési homogenní *Mixtum Compositum*, tvořice určitou etnickou substanci, jež se jevila jako jednota svého druhu. Jméno „Stamic“ se zdá být jihoslovanského původu, protože příjmení hudebníkova dědečka, pocházejícího z jugoslávského Mariboru, bylo Martin Stamec. Ten se vystěhoval do Pardubic v Čechách, kde se oženil s Alžbětou Kuheyovou nebo Kuleyovou, dcerou tamního měšťana. Jejich syn byl Antonín Stamic, skladatelův otec, který si vzal za manželku Rosinu, dceru Wilhelma Boehma von Lajsbach, městského radního v Havlíčkově Brodě (tehdy Deutschbrod), původem z Prahy. Specificky rasově založenou analýzu jsem tu zvýraznil proto, že jsem chtěl poukázat na to, jak nerozumné je nálepkování hudebníka Stamice jako Čecha, nebo Němce.⁶⁵

Tady se Nettl do jisté míry vrací ke svým názorům z počátku 30. let minulého století, kdy ve Stamicovi rovněž viděl v první řadě Rakušana. Zároveň se ovšem označení „Rakušan“ již zdá být pro Nettla oproštěné od asociací s němečtím a stává se obecnější geografickou kategorií. Nettl rovněž uznává, že se dějiny hudby staly zdrojem etnických konfliktů mezi Čechy a Němci, a chce se nad to povznést. Oproti tomu středoevropští historikové hudby v dohadech o národnosti skladatelů osmnáctého století pokračovali ještě po několik dalších desetiletí. V roce 1964 například publikoval český muzikolog Bohumír Štědroň

⁶⁵ Indiana University, Cook Music Library Special Collections, Paul Nettl Collection, „Zum 200. Todestag am 27. März; Johann Stamitz: ‚Shakespeare der Musik‘; von Paul Nettl,“ 2. Man streitet darüber, ob [Stamitz] ein Deutscher oder ein Czeche war. Es scheint indes ganz unnötig, sich darüber den Kopf zu zerbrechen, den er stammte, wie so viele andere aus dieser Epoche, aus dem österreichischen „melting pot,“ in dem die verschiedensten Völker zu einem einheitlichen österreichischen *Mixtum Compositum* amalgamiert wurden zu einem ethnischen Gebilde, das eben eine Einheit für sich wurde. Der Name Stamitz ist scheinbar jugoslawischer Herkunft, da des Musikers Grossvater, der in Maribor, Jugoslawien, lebte, Martin Stamec hiess. Er wanderte nach Pardubitz in Böhmen aus und heiratete dort die Bürgertochter Elisabeth Kuhey oder Kuley. Ihr Sohn war Anton Stamitz, der Vater des Komponisten, der mit Rosine, der Tochter des Deutschbroder Stadtrates Wilhelm Boehm von Lajsbach, eines früheren Prager Bürgers verheiratet war. Offenbar war jene Rosine Boehm deutscher Abstammung. Ich habe hier besonders Gewicht auf die rassische Analyse gelegt, weil ich zeigen wollte, wie wenig berechtigt es ist, den Musiker Stamitz als deutsch oder czechisch zu bezeichnen.

článek, v němž se pokouší jednoznačně prokázat, že Stamic byl původem i přesvědčením Čech.⁶⁶

Nettl rovněž připomíná, že Stamicova hudba byla ovlivněna rytmikou české lidové hudby a přízvukovým systémem češtiny, a že jeho folklorem inspirovaný projev je třeba považovat za jeden z hlavních zdrojů klasicistního stylu – čímž naznačuje, že nový hudební jazyk vznikající v Evropě v polovině osmnáctého století měl i výrazný slovanský pramen. Podobné názory se vyskytly i v Nettlově rozboru Mozartovy hudby z roku 1938, kde tvrdí, že existuje úzká souvztažnost mezi Mozartovou melodikou a českými lidovými písněmi.⁶⁷ Pozornost, již Nettel věnuje koncem 30. let a ve 40. letech minulého století českým prvkům souvisejícím s Mozartovými pobytů v Čechách kontrastuje s valnou částí Nettlových dřívějších vědeckých spisů, včetně jeho textů o Mozartovi, v nichž se soustřeďoval výlučně na německou kulturu Čech a Moravy. Zdá se tedy, že Nettelův zájem o češtví vykrystalizoval až koncem 30. a ve 40. letech, a dá se tedy chápat jako reakce na politickou situaci té doby. V článku pro časopis *Music & Letters* z roku 1940 Nettel konstatuje, že jeho názory jsou odezvou na „nedávné snahy nacionálních socialistů o minimalizaci významu Čechů pro hudební historii 18. století, nebo jejich přínos dokonce úplně negovat.“⁶⁸

I ve 40. letech ovšem Nettel nadále stranil sudetoněmeckým politickým stanoviskům, což jasně vyplývá z následující pasáže článku pro *Music & Letters*:

I dnes by Němci nepochybně většinou potvrdili, kdyby se mohli svobodně vyjádřit a svět nebyl otrávený nacionalistickou propagandou, že by nejraději žili v přátelském uspořádání s Čechy, a bylo patrně Masarykovým velkým omylem dát novému státu vzniklému na sklonku minulé války národní spíše než teritoriální název.⁶⁹

V závěrečném odstavci tohoto článku zařazuje Nettel větu, z níž vyplývá, že na Čechy pohlížel na rozdíl od Němců jako na agresory ve střeoevropském prostoru: „Češi, kteří se nikdy neštíteli vetřít se dovnitř Němci proklamovaného tzv. *Lebensraumu*, byli vždycky odbojným národem.“⁷⁰

Nadto právě ve svých publikacích soustředěných na českou problematiku formuluje Nettel nejexplicitněji své názory o nadřazenosti německé kultury. V článku pro časopis *Musical Quarterly* z roku 1941 tak například tvrdí, že v osmnáctém století byli skutečnými Čechy příslušníci rolnické vrstvy, jakkoli

66 Bohumír ŠTĚDRŮ: *Zur Nationalität von Jan Václav Stamic*. Beiträge zur Musikwissenschaft 6 (1964), s. 16–28.

67 Nettel rovněž naznačuje, že některé z Mozartových slovních hříček se jmény v jeho slavném dopise z Prahy Gottfriedovi von Jaquin z 15. ledna 1787 by mohly souviset s jeho kontakty s češtinou.

68 Paul NETTL 1940, *The Czechs in Eighteenth-Century Music*, s. 362 (viz pozn. 60).

69 Tamtéž.

70 Tamtéž, s. 370.

v další části pojednává o řadě pražských umělců a intelektuálů, například Duškovi a Němečkovi, a označuje je za Čechy. Navíc vzdor svému závěru, že Mozartova hudba ovlivnila řadu pozdějších českých skladatelů, nezabývá se tím, jak mohli samotného Mozarta ovlivnit dřívější skladatelé, jež sám pokládá za Čechy. Místo toho zmiňuje pouze vliv českého hudebního folkloru na Mozartovu melodiku. Způsob uvažování podmiňující jeho důraz na českou lidovou hudbu osmnáctého století objasňuje Nettleův článek pro *Music & Letters* z roku 1940, kde uvádí následující kritérium odlišující německou hudební kulturu od většiny dalších středo- a východoevropských kultur: „Češi, podobně jako ostatní slovanské národy Evropy, ale i Maďaři, Rumuni [...] mají periferní hudební kulturu. Vzhledem k tomu, že žijí v oblastech na okrajích středoevropské kultury, je jejich hudební život ve sféře lidového umění daleko bohatší než u Němců, Italů či Francouzů, jejichž kultivované umění je daleko starší.“⁷¹ Pro Nettla tak byla česká kultura osmnáctého století jakýmsi folklorně laděným odleskem německé kultury pramenící ve vysokém umění. Bruno Nettel zdůrazňuje, že tyto názory byly součástí jeho vlastní výchovy: „I já sám jsem si vypěstoval pocit, že německá kultura a jazyk patří do sféry velkého umění a hudby, zatímco jejich české protějšky dosahují mimořádného bohatství v oblasti lidových písní, a že také česká umělecká hudba je často odvozena z folkloru.“⁷²

Články Paula Nettla ze 30. a 40. let minulého století se přidržují německo-české verze pojetí spojeného v Rakousku devatenáctého století s německým liberálním nacionalismem, tedy postojem obdobného tomu, pro nějž Richard Taruskin zavedl označení „kolonialistický nacionalismus.“⁷³ Podle Taruskina němečtí kritici a skladatelé v devatenáctém a dvacátém století pokládali některé národní hudební kultury, zejména německou, za vysoce vyspělé, humanizující a univerzální, a jiné za zajímavé, lidově založené, avšak koneckonců toliko národní, podřadnější a tudíž závislé na podpoře ze strany dominantní kulturní tradice. Jak zdůraznil Vít Zdrálek, měl daleko intenzivnější zájem německých badatelů počátku dvacátého století o slovanská a východoevropská studia patrně co do činění s tím, že Německo v devatenáctém století zůstalo za jinými velmocemi v získávání mimoevropských kolonií a využívalo tedy východní Evropu k projekci svých vlastních „orientalistických“ ideologií a jakožto oblast určenou pro kulturní a později i reálnou expanzi.⁷⁴ Potterová uvádí několik příkladů podílu muzikologů „na konceptualizaci východu

71 Tamtéž, s. 364.

72 Bruno NETTL 2013, s. 171 (viz pozn. 5).

73 Richard TARUSKIN: heslo *Nationalism*. In: *Grove Music Online*, 2001 (cit. 19. 8. 2019), <https://www-oxfordmusiconline-com.www2.lib.ku.edu/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000050846>.

74 Vít ZDRÁLEK: *Ne-politika hudebního výzkumu: historické kontexty jedné fonografické sbírky etnografických nahrávek*. In: Jitka BAJGAROVÁ – Andreas WEHRMEYER (eds.): *Zwischen Brücken und Gräben: Deutsch-tschechische Musikbeziehungen in der CSR der Zwischenkriegszeit*. Praha: Akademie věd České republiky, 2014, s. 315.

coby německé hudební a kulturní vlivové oblasti.⁷⁵ Řada Nettlových článků rezonuje právě tímto typem nacionalistické ideologie. Nettl například často projevuje zájem o Smetanu a Dvořáka, ovšem hlavně proto, že do své hudby začleňují folklorní prvky. I když zhusta uznává a oceňuje, že německá kultura byla ovlivněna kulturami slovanskými, zároveň také pokaždé dodává, že tyto slovanské kultury, a konkrétně právě česká kultura, byly německou kulturou nejen ovlivňovány, ale byly s ní přímo existenčně svázány. Výstižná formulace této zásady se objevuje v Nettlově anglické přednášce o sudetoněmecké hudbě, kde připouští, že „německá kultura by nemohla nabýt své ryzí podoby bez slovanského příspěvku,“ a že „česká kultura je bez německé nepředstavitelná.“⁷⁶ Bruno Nettl často připomíná, že otce fascinoval multikulturní charakter Čech před 2. světovou válkou, a že se ve svých pokročilejších letech do Prahy nikdy nevrátil, ačkoli západní Evropu navštěvoval často, protože „nedokázal snést proměnu Prahy z rušné multikulturní Mekky na pouhé české velkoměsto ovládané odtaziťým komunistickým režimem.“⁷⁷ Toto kladné hodnocení českého zemského multikulturalismu u něho ovšem souviselo s pevným přesvědčením, že česká kultura je bytostně podřadná vůči kultuře německé.

Nettl a Ježek

Člověka napadá, zda Nettlovy poněkud přehlíživé názory na českou hudbu, jež nebyly v německé muzikologii počátku 20. století nijak neobvyklé, nemohly souviset s negativním postojem několika českých autorů z období po druhé světové válce k odkazu Paula Nettla. Ve studii z roku 1982 o českém jazzovém pianistovi a skladateli Jaroslavu Ježkovi, který v roce 1939 emigroval do New Yorku, obvinil český muzikolog a klavírista Václav Holzknecht „jistého německého muzikologa, pražského emigranta“ z toho, že v roce 1941 zabránil provedení Ježkovy sonáty na newyorském Hudebním festivalu Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu (ISCM) a prosadil její nahrazení dílem „jednoho ze svých německých chráněnců.“⁷⁸ Oním „muzikologem“ a „emigrantem“ musel být Paul Nettl, jehož manželka Gertrud Hutter-Nettlová přednesla na festivalu ISCM skladbu německo-židovsko-českého skladatele Viktora Ullmanna.⁷⁹ Posmrtně, roku 2006 vydané paměti českého diplomata a publicisty Miloše Šafránka, který zemřel již v roce 1982, obsahují ještě příkřejší obvinění Paula Nettla, podle

75 POTTER 1998, s. 153 (viz pozn. 7).

76 „We are living in a time,“ [2].

77 Bruno NETTL 2013, s. 143 (viz pozn. 5).

78 Holzknecht v citaci a překladu Michaela BECKERMANA: *The Dark Blue Exile of Jaroslav Ježek*. Music and Politics 2, (léto 2008), č. 2, <http://dx.doi.org/10.3998/mp.9460447.0002.201> (cit. 27. 11. 2019). Uvedená pasáž poprvé vyšla in: Václav HOLZKNECHT: *Jaroslav Ježek*. Praha: Horizont, 1982, s. 171.

79 Bruno NETTL 2013, s. 8 (viz pozn. 5).

něž Nettl v Princetonu navštívil ředitele ISCM Rogera Sessionse a přesvědčil ho, aby nahradil „vynikající skladbu [od Ježka] banální klavírní sonátou ostravského Němce Viktora Ullmanna [sic]. Panu Nettlovi se také podařilo prosadit výměnu [slavného českého klavírního virtuosa] Rudolfa Firkušného za německou pianistku, jíž byla Nettlova manželka.”⁸⁰ Bruno Nettl však zdůrazňuje, že není jasné, zda byla pravou příčinou vypuštění Ježkova díla snaha Paula Nettla o zařazení Ullmannovy skladby do programu, a že Paul Nettl své ženě a svému příteli Ullmannovi v žádném případě nepomáhal „proto, že Ježek byl etnický Čech a Ullmann německy mluvící Čech.”⁸¹ Podle Michaela Beckermana ilustruje tato epizoda složitost morálních problémů souvisejících s kulturní politikou emigrantských komunit v Americe za druhé světové války, protože se tu Ježek, „slepý a nemajetný český jazzový pianista zoufale usilující o pozornost newyorského světa vysoké kultury, jenž měl nadto záhy poté zemřít na selhání ledvin,“ postavil do protikladu k „německy mluvícímu českému antroposofistovi židovského původu, který měl za pár měsíců nastoupit cestu do Terezína a poté konečný transport do Osvětimi.”⁸² Kromě množství vzájemně protikladných následných moralistních odsudků tyto rozdílné verze Nettlova působení na Festivalu ISCM v roce 1941 dokládají, že jednotlivé národnostní skupiny newyorských emigrantů z předválečného Československa na sebe navzájem pohlížely s nedůvěrou. Nettlovy publikované názory na českou hudební kulturu jako okrajový jev a na český národ jako na odbojníky soustavně narušující německý *Lebensraum* byly odrazem a patrně i živnou půdou této nedůvěry.

Nettl a Brod

Odcizenost od české kultury, již se Nettl snažil projektovat do některých ze svých spisů, se dozajista nedá pokládat za stav platný obecně pro německojazyčné Čechy v době před druhou světovou válkou jako celek. Jak jsem tu již ukázal, procházely Nettlovy postoje vůči češtví neustálým vývojem, přičemž k jejich vyjadřování často dospíval v reakci na konkrétní společenské, politické a kulturní okolnosti. Paralelní a přitom kontrastní soubor názorů na českou kulturu z českoněmecké perspektivy nalezneme ve spisech Maxe Broda, dalšího židovského německy mluvícího emigranta z Československa, jenž byl Nettlovým přítelem a zastáncem (viz Dokumenty v tištěné verzi časopisu 2019, č. 4). I Brod se v roce 1918 vyjádřil o svém pocitu odcizenosti od češtví, učinil

80 Miloš ŠAFRÁNEK: *Setkání po padesáti letech*. Praha: Horst, 2006, s. 227. Uvedené tvrzení je obsaženo v kapitole nazvané „Pangermánská muzikologie“, v níž Šafránek viní německy píšící muzikology působící v předválečném Československu, zvláště Nettla a Gradenwitze (uváděného chybně jako Grandewicz) ze zlehčování významu českých skladatelů v kulturních dějinách Čech. Viz též Jaroslav MIHULE: *Případ Sonáty pro klavír od Jaroslava Ježka 2*. Harmonie 2009, č. 9, s. 36.

81 BRUNO NETTL 2013, s. 11 (viz pozn. 5).

82 BECKERMAN 2008 (cit. 27. 11. 2019) – (viz pozn. 78).

to ovšem daleko méně jednoznačně než Nettl ve svých kategoricky protičeských výrociích z následujících desetiletí:

Necítím se jako příslušník německého národa, a přece jsem přítel německví a krom toho jsem s německvím kulturně propojen prostřednictvím jazyka a výchovy, prostřednictvím mnohého z toho, čemu sociologové [...] říkají „tradiční hodnoty“, stojící v opozici ke „generačním hodnotám“ (dědičným hodnotám).

Jsem přítelem českosti, avšak v podstatě [jsem] od českosti kulturně odcizený.⁸³

Zatímco Nettl se často od českosti distancuje a nadále i po druhé světové válce trvá na své německé kulturní identitě, Brod již v roce 1918 hovoří o jakési fascinující směsi ztotožnění a odcizení pocítovaných jak vůči německvím, tak ve vztahu k češtvím.

Podobně jako tomu bylo u Nettla, i Brodův vztah k Čechám kolísal mezi odmítáním a fascinací. Lze to vyčíst i z poválečné korespondence mezi Nettlem a Brodem, který tehdy žil po útěku z Prahy roku 1939 v Tel Avivu. Části této korespondence, zachované v Nettlově pozůstalosti v Indianě, svědčí o proměnlivosti Brodových postojů vůči jeho někdejší domovině. Nejstarší z těchto zachovaných dopisů Nettlovi, datovaný 22. února 1951, začíná popisem jeho pocitu odcizenosti od Čech:

Váš dopis mi udělal velkou radost, zvlášť proto, že jsem si zrovna přečetl Vaši vynikající knihu o Casanovovi. Mozart, Bertramka, Praha – všechno se to ve mně znova probudilo. Jenže v tom nebyla ani stopa „stesku po domově“; já pokládám celé to období za ukončené, a tady mám tolik práce (dokonce i v hudebních záležitostech), že na retrospekci zbývá málo času.⁸⁴

Jeho pocity z roku 1951 nicméně Brodovi nebránily v návratech k českým (ve smyslu zemském i etnickém) tématům v pracích z následujících desetiletí, včetně biografického románu z roku 1962 o Karlu Sabinovi, libretistovi Smetanovy *Prodané nevěsty*. V románu se pokouší o očištění Sabinovy pověsti, fatálně

83 Max BROD: *Ein menschlich-politisches Bekenntnis: Juden, Deutsche, Tschechen*. Die neue Rundschau 2 (1918), s. 1581. „Ich fühle mich nicht als Angehöriger des deutschen Volkes, doch bin ich ein Freund des Deutschtums und außerdem durch Sprache und Erziehung, durch vieles von dem, was die Soziologie [...] ‚Traditionswerte‘ im Gegensatz zu ‚Generationswerten‘ (Erbwerten) nennt, dem Deutschtum kulturwervandt. Ich bin ein Freund des Tschechentums und im Wesentlichen [...] dem Tschechentum kulturfremd.“

84 Indiana University, Cook Music Library Special Collections, Paul Nettl Collection, „22. II. 1951,“ [1]. „Ich habe mich sehr über Ihren Brief gefreut, umso mehr als ich gerade Ihr vorzügliches Casanova-Buch ausgelesen hatte. Mozart, die Bertramka, Prag—all das würde wach in mir. Übrigens ohne jede Spur von ‚Heimweh‘; ich betrachte diese ganze Epoche als abgeschlossen und habe hier so viel zu tun (auch musikalisch), daß für Retrospektive wenig Zei bleibt.“

poškozené v 70. letech 19. století, kdy vyšlo najevo, že je konfidentem rakouské tajné policie. Brodův román, jasně poznamenaný fascinací českým kulturním a politickým prostředím 19. století, naznačuje, že Sabinova spolupráce s tajnou policií byla jen liknavá a že nikdy nepředal žádnou důležitou informaci; jeho kolaborace tedy byla vlastně jen jakýmsi trikem podobným situaci v *Prodané nevěstě*, když Jeník předstírá, že Mařenku prodává Kecalovi a ona si tedy bude muset vzít Vaška, přičemž ovšem je tento handl toliko součástí jeho hlavního plánu k získání Mařenky pro sebe. Nettla Brodův román okouznil, což dokládá jeho recenze psaná v roce 1963 pro časopis *Aufbau*.⁸⁵ Brod v dopise z 16. února 1963 Nettlovi za recenzi poděkoval a připojil podrobné údaje o nejnovějších pražských výzkumech týkajících se Sabiny:

Teď si právě čtu Vaši pěknou kritiku v *Aufbau* na mého Sabinu. Mnohokrát Vám děkuji za Váš rozbor, hlavně proto, že se dotýkáte podstaty mého díla a podáváte tak jasný výklad jejího jádra. Ne každý recenzent byl takhle úspěšný! Nepochybně je tu zapotřebí disponovat tou specifickou perspektivou, již jste si pěstoval po celou dobu trvání své kariéry prací na výzkumných úkolech obdobné povahy. [...] Bude Vás zajímat, že jsem právě v těchto dnech dostal obsáhlý dopis z Prahy, v němž mi jeden badatel, který se prezentuje jako Sabinův obdivovatel, posílá transkripce soudních spisů [...]. Vyplývá z nich, že se má „vize“ neminula se skutečností.⁸⁶

Vzdor různým veřejným i soukromým výrokům o svém odcizení vůči české kultuře k ní Nettla i Broda cosi neustále vábilo. Nettlův aktivní zájem o knihu jeho německočeského přítele pojednávající o českém libretistovi devatenáctého století je jen dalším poukazem na mnohotvárnost jeho vztahu k českosti.

Závěr

Jak zdůrazňuje Bruno Nettl, odkazují encyklopedická hesla k etnické (a národnostní a jazykové a kulturní) příslušnosti jeho otce z nejrůznějších úhlů pohledu, většinou se však zdržují komentářů týkajících se němectví Paula Nettla:

⁸⁵ Paul NETTL: *Karel Sabina—Verräter oder Nicht? Max Brods ‚Die verkaufte Braut‘* (Bechtle Verlag, Esslingen). *Aufbau* 29 (6. února 1963), č. 6, s. 28.

⁸⁶ Indiana University, Lilly Library, Paul Nettl Collection, „16. 2. 1963,“ [1]. „Ich lese soeben in ‚Aufbau‘ Ihre schöne Kritik über meinen Sabina. Ich danke Ihnen herzlich für Ihre Analyse, vor allem auch dafür, daß Sie auf das Wesentliche meiner Arbeit gehen und gerade den Kern so klar herausarbeiten. Nicht jedem meiner Rezensenten ist das gelungen! Es gehört wohl ein besonderer Blick dazu, der, wie der Ihrige, sich ein Leben lang an Forschungen ähnlicher Art geschult hat. [...] Es wird Sie interessieren, daß ich gerade in diesen Tagen einen ausführlichen Brief aus Prag erhalten habe, in dem ein Forscher, der sich als Verehrer Sabinas vorstellt, mir Abschriften von Gerichtsprotokollen [...] sendet. Aus ihnen geht hervor, daß ich mit meiner ‚Vision‘ nicht fehlgestossen habe.“

V celé řadě hudebních slovníků, kde se vyskytuje heslo Paul Nettl, je označován pouze jako „muzikolog“ nebo „americký muzikolog“, ještě častěji ovšem jako „americký muzikolog českého původu“ či „český rodák“, případně „československý rodák“, někdy jako „narozený v Čechách.“ Zajímavé je, že tu nikde nenajdeme výraz „německý“ a příliš časté není ani jeho označení za Rakušana.⁸⁷

Ve většině případů se tato označení více či méně vztahují k jednomu či několika aspektům multikulturního prostředí, v němž Paul Nettl žil a pracoval. S ohledem na Nettlovu geografický původ je třeba konstatovat, že Nettl se narodil, vyrůstal a strávil významnou část kariéry v Čechách, a že Čechy s jejich etnickou, národnostní, jazykovou, kulturní a náboženskou nesourodostí byly do značné míry určující pro charakter jeho vědecké činnosti; sám Bruno Nettl se ve svém posledním článku o otci přiklání k označení Paula Nettla za „muzikologa z Čech.“⁸⁸ Zároveň se přiklon Paula Nettla k českému zemskému a začasťe i v širším smyslu středoevropskému multikulturalismu pojil a patrně i souzněl s konfliktním vztahem k českosti a k ideologii proklamující německou kulturní nadřazenost. V tomto ohledu pak termíny „Čech“, „český“ ve smyslu odkazu k etnickým, národnostním, jazykovým a kulturním náležitostem většinové slovanské populace Čech nejsou ve shodě s tím, jak se Paul Nettl projevoval prostřednictvím svých spisů. Naproti tomu slova „Němec“, „německý“ je třeba považovat za klíčová pro definování identity Paula Nettla. Právě Nettlovo němečství je totiž pojítkem rozmanitých vědeckých a kulturních aktivit, jimž se věnoval v různých a různorodých částech světa, včetně Ameriky 40. let, kde se ocitl coby židovský uprchlík před nacisty. (Nelze si nevsimnout, že Nettlov židovský původ – tak zásadně důležitý pro běh jeho života – ponechává jeho syn Bruno ve výše uvedených konstatováních beze zmínky.) Ideové přimknutí Paula Nettla k němečství je vskutku názorným dokladem neochabující síly německého kulturního nacionalismu, a to i tehdy a tam, kde by se to mohlo zdát nejméně očekávatelné. Jak již dříve zdůraznili mnozí jiní autoři, mělo němečství obzvláštní přitažlivost pro národnostní a etnické outsidersy, zejména pak pro ty z nich s židovskými kořeny. Oddanost Paula Nettla němečství je tudíž pochopitelná zejména s ohledem na jeho postavení outsidersa, v němž se ocitl během nemála ze svých životních období. Když čelil nesnázím coby Němec v prostředí majoritně české společnosti v Čechách, jako Žid v zemsko-české německé komunitě i jako středoevropský přistěhovalec v Americe, máme-li uvést několik konkrétních situací navozujících pocity odcizení, přiklonil se Paul Nettl k víře v univerzálnost a nadřazenost německé kultury, a právě věrnost tomuto ideálu mu pomáhala nalézat směr a řídicí princip.

87 Bruno NETTL 2013, s. 162 (viz pozn. 5).

88 Bruno NETTL 2017 (viz pozn. 8).

Bibliografie

Prameny

Archiv Českého rozhlasu / Czech Radio Archive
 Indiana University, Cook Music Library, Paul Nettl Collection
 Indiana University, Lilly Library, Paul Nettl Collection

Literatura

- ATCHERSON, Thomas (ed.): *Ein Musikwissenschaftler in zwei Welten*. Wien: Schönborn, 1962.
- BAKER, Chris (ed.): *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. London: Sage, 2004.
- BECKERMAN, Michael: *The Dark Blue Exile of Jaroslav Ježek*. Music and Politics 2 (léto 2008), č. 2., cit. 27. 11. 2019, <http://dx.doi.org/10.3998/mp.9460447.0002.201>
- BROD, Max: *Ein menschlich-politisches Bekenntnis: Juden, Deutsche, Tschechen*. Die neue Rundschau 2 (1918), s. 1580–1593.
- BRODBECK, David: *Defining Deutschtum: Political Ideology, German Identity, and Music-Critical Discourse in Liberal Vienna*. New York: Oxford University Press, 2014.
- BRYANT, Chad: *Prague in Black: Nazi Rule and Czech Nationalism*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.
- ENGEL, Hans: *Paul Nettl. The Story of Dance Music*. Die Musikforschung 2 (1949), č. 2–4, s. 270–271.
- EYBL, Martin: *Heinrich Schenker's Identities as a German and a Jew*. Musicologica Austriaca (21. září, 2018).
- GOMBOSI, Otto: *The Story of Dance by Paul Nettl*. The Musical Quarterly 34 (říjen 1948), č. 4, s. 622–627.
- GRADENWITZ, Peter: *Johann Stamitz: I. Das Leben*. Brünn: Rohrer, 1936.
- HAAS, Robert: *The Viennese Violinist, Franz Clement*. The Musical Quarterly 34 (leden 1948), č. 1, s. 15–17.
- HAHNOVÁ, Eva: *Od Palackého k Benešovi: Německé texty o Němcích, Čechách a českých zemích*. Praha: Academia, 2015.
- HOLZKNECHT, Václav: *Jaroslav Ježek*. Praha: Horizont, 1982.
- JIRGENS, Eckhard: *Der Deutsche Rundfunk der 1. Tschechoslowakischen Republik: Musiksendungen 1925–1938, Vorträge-Artikel-Autoren*, 2. sv. Regensburg: ConBrio, 2017.
- _____: „Die Sudetendeutschen brauchen Prag absolut nicht ...“: Struktureller Zentralismus und ideologische Dezentralisierung in den musikbezogenen Vorträgen der Prager Deutschen Sendungen des Tschechoslowakischen Rundfunks (1925–1938). In: BAJGAROVÁ, Jitka – WEHRMEYER, Andreas (eds.): *Zwischen Brücken und Gräben: Deutsch-tschechische Musikbeziehungen in der CSR der Zwischenkriegszeit*. Praha: Akademie věd České republiky, 2014, s. 127–148.
- JONÁŠOVÁ, Milada: *V archivu Tomislava Volka jsou i dopisy od... [Part] 1*. Harmonie 2018, č. 8, s. 31–33.
- LUDVOVÁ, Jitka: *Až k hořkému konci: Pražské německé divadlo 1845–1945*. Praha: Academia, 2012.
- MIHULE, Jaroslav: *Případ Sonáty pro klavír od Jaroslava Ježka 2*. Harmonie 2009, č. 9, s. 34–37.
- NEDBAL, Martin: *Mozart's Figaro and Don Giovanni, Operatic Canon, and National Politics in Nineteenth-Century Prague*. 19th Century Music 41 (jaro 2018), č. 3, s. 183–205.
- NETTL, Bruno: *Paul Nettl a muzikologická studia kulturních kontaktů*. Bertramka – Věstník Mozartovy obce v České republice 24 (1993), č. 1–4, s. 2–6.

- _____: *Becoming an Ethnomusicologist: A Miscellany of Influences*. Lanham, MD: Scarecrow Press, 2013.
- _____: *Paul Nettl, Bohemian Musicologist: Emigration and Virtual Return*. In: ZACHARASIEWICZ, Waldemar – PRISCHING, Manfred (eds.): *Return from Exile-Rückkehr aus dem Exil: Exiles, Returnees and Their Impact in the Humanities and Social Sciences in Austria and Central Europe*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2017, s. 193–200.
- NETTL, Paul: *The Czech in Eighteenth-Century Music*. *Music & Letters* 21 (říjen 1940), č. 4, s. 362–370.
- _____: *Die Wiener Tanzkomposition in der zweiten Hälfte des siebzehnten Jahrhunderts*. *Studien zur Musikwissenschaft* 8 (1921), s. 45–175.
- _____: *Erwiderung*. *Die Musikforschung* 3 (1950), č. 3–4, s. 297–298.
- _____: *Karel Sabina—Verräter oder Nicht? Max Brods „Die verkaufte Braut“* (Bechtle Verlag, Esslingen). *Aufbau* 29 (únor 1963), č. 6, s. 28.
- _____: *Mozart in Böhmen*. Prag: Neumann, 1938.
- _____: *Der Prager Kaufruf*. Prag: Gesellschaft der deutschen Bücherfreunde in Böhmen, 1930.
- _____: *The Story of Dance Music*. New York: Philosophical Library, 1947.
- _____: *Twilight of a Famous Opera House*. *Opera News* 11 (leden 1946), č. 1, s. 24–27.
- POTTER, Pamela: *From Jewish Exile in Germany to German Scholar in America: Alfred Einstein's Emigration*. In: BRINKMANN, Reinhold and WOLFF, Christoph (eds.): *Driven into Paradise: The Musical Migration from Nazi Germany to the United States*. Berkeley: University of California Press, 1999, s. 298–321.
- _____: *The Most German of Arts: Musicology and Society from the Weimar Republic to the End of Hitler's Reich*. New Haven: Yale University Press, 1998.
- REHDING, Alexander: *Hugo Riemann and the Birth of Modern Musical Thought*. New York: Cambridge University Press, 2003.
- _____: *Music and Monumentality: Commemoration and Wonderment in Nineteenth-Century Germany*. New York: Oxford University Press, 2009.
- REITTEREROVÁ, Vlasta. *Becking, Gustav Wilhelm*. In: *Český hudební slovník osob a institucí*. Cit. 16. 8. 2019, http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6945
- SCHMID, Manfred Hermann: *Zu den Anfängen moderner Haydn-Forschung: Dokumente aus dem Nachlass von Ernst Fritz Schmidt (1904–1960)*. *Studien zur Musikwissenschaft* 60 (2018), s. 161–216.
- ŠAFRÁNEK, Miloš: *Setkání po padesáti letech*. Praha: Horst, 2006.
- ŠTĚDROŇ, Bohumír: *Zur Nationalität von Jan Václav Stamíc*. *Beiträge zur Musikwissenschaft* 6 (1964), s. 16–28.
- TARUSKIN, Richard: *Nationalism*. In: *Grove Music Online*, 2001. Cit. 19. 8. 2019. <https://www-oxfordmusiconline-com.www2.lib.ku.edu/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000050846>
- VOLEK, Tomislav: *Dvacet let od smrti Paula Nettle*. *Bertramka - Věstník Mozartovy obce v České republice* 24 (1993), č. 1–4, s. 7–9.
- VYSLOUŽIL, Jiří: *Kdy a jak byl v písemnictví o hudbě používán výraz „sudetoněmecký“*. *Hudební věda* 30 (1993), č. 2, s. 157–161.
- ZDRÁLEK, Vít: *Ne-politika hudebního výzkumu: historické kontexty jedné fonografické sbírky etnografických nahrávek*. In: BAJGAROVÁ, Jitka – WEHRMEYER, Andreas (eds.): *Zwischen Brücken und Gräben: Deutsch-tschechische Musikbeziehungen in der CSR der Zwischenkriegszeit*. Praha: Akademie věd České republiky, 2014, s. 301–320.

Adresa:

Martin Nedbal

Associate Professor of Musicology

Faculty Affiliate, Center for Russian,

East European & Eurasian Studies,

University Kansas,

School of Music

e-mail: mnedbal@ku.edu

Výzkumná činnost spojená s přípravou této studie byla umožněna díky grantu poskytnutému Botstiber Institute for Austrian-American Studies. Srdečné díky Manfredu Hermannu Schmidovi a Ralphu P. Lockeovi za pomoc s redakcí německé transkripce a anglického překladu paměti Paula Nettla.